

Eindwerkstuk in het kader van de bacheloropleiding
Theologie Levensbeschouwing
Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing
Lesplaats Amsterdam

Philippus Neri

***Een biografie tot voorbeeld en inspiratie van de lokale
geloofsgemeenschap***

Door: Johanneke Bosman

Studentnummer: 1370795

Begeleid door: drs. Piet Hoogeveen

Datum: 1 februari 2009

Plaats: Austerlitz

Inhoudsopgave

Inleiding	Pagina 3
Hoofdstuk 1 Heiligen, van het vroege christendom tot contrareformatie	Pagina 5
Hoofdstuk 2 Philippus Neri, een kennismaking	Pagina 12
Hoofdstuk 3 Philippus Neri volgens Frederick Faber, de 19 ^{de} eeuw	Pagina 21
Hoofdstuk 4 Philippus Neri volgens Hans Tercic, de 20 ^{ste} eeuw	Pagina 34
Hoofdstuk 5 Philippus Neri apostel voor de 21 ^{ste} eeuw?	Pagina 41
Literatuurlijst en websites	Pagina 49

Inleiding

Binnen de (Rooms) Katholieke Kerk zijn er mensen die aangeduid worden met de titel “heilig”. Deze mensen, deze heiligen, hebben deze titel door andere mensen gekregen omdat er iets bijzonders aan hun leven was. Sommige werden al tijdens hun leven heilig genoemd, anderen na hun dood. Maar bij de meeste heiligen viel het mensen om hen heen op dat zij iets bijzonders hadden, niet zo maar iets bijzonders, maar iets bijzonders in relatie tot God.

Een van die mensen van wie anderen zijn heiligheid ervoeren, zagen en erkenden was de heilige Philippus Neri. Deze man uit de contrareformatie leefde van 1515-1595. Het grootste deel van zijn leven leefde hij in Rome waar hij werkte tussen de mensen van alle lagen van de bevolking. Hij was bekend bij de bedelaars op de straat, de zieken in het ziekenhuis, de gevangenen, de arbeiders, mensen met grote en kleine winkel, de adellijke dames, de hoge en edele prinsen en bij alle lagen van de kerkelijke hiërarchie, van eenvoudige keukenbroeder tot curiekardinaal en paus.

Waarom had deze man toch zo’n aantrekkingskracht in een tijd waarin kerkelijk veel op zijn kop stond? De Kerk stond midden in een tijd van hervormingen en hervormers, er moest een reactie komen op Luther, Calvijn en binnen de eigen gelederen waren er ook genoeg stemmen die riepen om een herziening van identiteit en organisatie. Midden in het leven van Philippus vond ook nog het concilie van Trente plaats.

Wat maakte in deze tijd dan deze man, deze Philippus Neri heilig? Hoe staat hij dan in verhouding tot al die mensen voor en na hem die ook heilig zijn verklaard? En wat is dat eigenlijk, een heiligverklaring? Is dat alleen voorbehouden aan een kerkelijke rechtbank of zijn er meer mogelijkheden?

Deze vragen over heiligen en deze persoon Philippus Neri zijn de basis voor deze scriptie. In een aantal hoofdstukken wil ik komen tot een idee van heiligverklaring en de ontwikkeling daarin tot de contrareformatie. Daarna, met Philippus Neri als voorbeeld, wil ik kijken hoe mensen met deze heilige zijn omgegaan in verschillende tijdsperioden. Om als laatste mijn visie te geven op de rol en eventuele inspiratie die Philippus Neri kan hebben voor de mensen van 2009.

Hoofdstuk 1 bestaat uit een verkenning van de ontwikkeling in de heiligverklaring van het vroege christendom tot aan de contrareformatie. Hoofdstuk 2 staat helemaal in het teken van het leven van Philippus Neri en enkele verhelderende uitstapjes naar belangrijke momenten in de tijd dat hij leefde.

Hoofdstuk 3 en 4 zijn twee hoofdstukken waarin ik door de ogen van twee “Neri kenners” kijk om te zien welke accenten er in de 19de en 20ste eeuw van Philippus naar voren werden gehaald. Hoe gaan zij 400 en 500 jaar later om met een man uit de 16de eeuw?

Tot slot zal ik Philippus Neri vanuit mijn eigen visie bekijken en een aantal handreikingen doen om in de 21ste eeuw van deze man te kunnen blijven leren.

Het onderwerp van deze scriptie, de heilige Philippus Neri, lijkt misschien wat vreemd, maar is voor mij geen willekeurige heilige. Op mijn tweede reis naar Rome ben ik door deze man “gegrepen”. Hij liet mij niet meer los. Ook nu jaren later trekt hij in alle eenvoud en complexiteit met mij mee op mijn weg door het leven. Op gekke momenten kom ik hem

tegen en inspireert het mij om Philippus als voorbeeld voor ogen te houden. Iedereen mag er namelijk zijn zo als hij of zij is voor God, en hoe anders het soms lijkt er is ook een plek voor iedereen in de Kerk. Die weg naar Rome en de bijna letterlijke ontmoeting met Philippus Neri zette mij met beide benen op de grond en gaf mij richting te.

De geboeidheid door deze man, mijn inspiratie en de weinig toegankelijke literatuur in het Nederlands waren de zetten die nodig waren om tot een beslissing te komen om over Philippus Neri te willen schrijven. Ik heb hierbij in eerste instantie helemaal mijn eigen ideeën over Philippus los moeten laten om tot een enigszins objectieve manier van kijken te komen en zo blanco mogelijk op onderzoek uit te gaan om een eigen beschrijving van zijn leven te kunnen geven. Het los laten van oude ideeën en het opdoen van nieuwe inspiratie zijn, naast het eindwerkstuk maken van een opleiding waar ik aan ben gehecht, misschien wel de grootste ontdekking bij het schrijven van deze scriptie.

Johanneke Bosman, winter 2009

Hoofdstuk 1 Heiligen, van het vroege christendom tot contraformatie

Laten we eerst eens kijken naar de ontwikkeling die er door de eeuwen heen is geweest omtrent heiligen. In de zeer vroege Kerk zijn heiligen dun gezaaid, misschien is het beter om nog helemaal niet over heiligen te spreken, maar nu nog over martelaren. De mensen die als martelaar voor hun geloof stierven werd eer gebracht. Hun lichaam werd mee genomen en begraven. Op en rond hun graf kwamen de eerste christenen samen om de martelaar niet te vergeten, want hij/zij had met zijn/haar leven tot de dood toe getuigd van Christus. Die gemartelde was gedachtenis en eredienst en later ook verering waard.

Er werden lijsten van martelaren aangelegd en in een zogenaamd “acta martyrum” werd heel nauwgezet verslag gedaan van de marteldood, de ooggetuigenverslagen, de gerechtsprotocollen en (relevante) biografische gegevens. Het was vooral belangrijk om valse verering voor martelaren tegen te gaan, maar ook om de naam, de dag, de plaats van terechtstelling en het bewijs, dat iemand omwille van het Evangelie de dood had gevonden, vast te leggen en te bewijzen.

Al vrij snel werd het lichaam van een martelaar met een speciale handeling nog grotere eer bewezen door middel van een elevatio¹. Had een dergelijke elevatio plaats gevonden, dan werd de sterfdag van de martelaar gevierd. In de christelijke traditie werd de sterfdag gevierd van iemand en niet de geboortedag. Op de dag van het sterven voor Christus was de martelaar “geboren tot eeuwig leven”. Dit had (misschien heeft, maar dat is een andere discussie) een grotere waarde dan de geboorte tot het aardse leven.

Hieruit kunnen we ook de conclusie trekken, dat er in de vroege kerk maar één criterium was voor iemands heiligheid en wel de marteldood omwille van Christus. Hiermee samen gaat dat de vroege christenen dan ook niet zo geïnteresseerd waren in het leven van de martelaar voor zijn marteldood. Na het weg vallen van de ooggetuigen wist men vaak niet meer van een martelaar dan zijn naam, de dag van zijn dood (en geboorte tot het eeuwig leven) en de plaats van executie.

Het einde van de christenvervolgingen in 313 AD verordend door keizer Constantijn (circa 280-337) betekende ook het einde van de eerste stroom martelaren². Hun gedachtenis bleef, maar navolging door andere christenen was niet meer mogelijk, er hoefde niet meer gestorven te worden voor Christus. Er vindt een accentverschuiving plaats. In plaats van getuigen door je leven te geven tot de dood toe, komt er nu een zichzelf opgelegde in vrijheid opgenomen getuigenis mét je leven. Een leven van ascese en boetedoening, de heiligen worden nu gewijde maagden, monniken, asceten en boetedoeners.

¹ Het naar boven halen uit het daadwerkelijke graf en het ter ruste leggen van het lichaam of de stoffelijke resten van de heilige onder een altaar. F.J.A. de Grijns, “Heiligen wat zijn dat eigenlijk?” In R. Stuip, C. Vellekoop, Utrechtse bijdragen tot de mediëvistiek deel II, *Andere structuren andere heiligen*, Utrecht 1982, pagina 14

² De eerste periode van martelaren, misschien mogen we zeggen de ‘klassieke’ martelaar eindigt bij keizer Constantijn. In iedere periode kan iemand sterven voor zijn/haar geloof in Christus, maar er zijn perioden in de geschiedenis aanwijsbaar, waarin het meer “nodig” was om te sterven voor het (Rooms Katholieke) christendom dan in andere perioden. Denk aan de kerstening van Europa, de reformatie en contrareformatie, de kerstening van de koloniën, de opkomst van het nazisme en communisme.

De Vitae, de beschrijvingen van heiligenlevens, komen nu ook echt op gang. Het element van de marteldood is weggevallen, dus komt het accent te liggen op het godsvruchtige leven dat de (aspirant) heilige heeft geleid. Allerlei literaire vormen en stijlen duiken nu ook op binnen de hagiografie³, de sobere beschrijvende stijl rondom de martelaren is verdwenen.

Tot in de 9de eeuw bleven de martelaren de bekendste en meest vereerde heiligen⁴. De Grijs onderscheidt vier elementen, die van belang zijn om een goed begrip te krijgen voor de middeleeuwse kijk op, en omgang met heiligen.

Het eerste element is de translatio, het overbrengen van stoffelijke resten van heiligen van de ene naar de andere, vaak een grote kerk. Dit gebeurde in feestelijke processies en de nieuwe plek kreeg regelmatig veel meer aanzien door de aanwezigheid van de beenderen van de heilige of heiligen. Als tweede liggen of rusten de heiligen nog in hun graf. Het eschatologische vooruitzicht van de opstanding van de doden lag ook voor de heiligen nog helemaal in het gemeenschappelijk lot van de gehele Kerk. Als derde element hebben we de relieken. Bij een translatio werden de meeste beenderen overgebracht naar een vaste plek, vaak een basiliek. Kleine fragmenten gingen naar andere heiligdommen die daar depots van aanlegden. In sommige tijden, met name bij dreiging van buitenaf, denk aan de invallen van de Noormannen en oorlogen, trokken er monniken rond met zulke depots om die veilig te stellen. Als laatste de heiligverklaring zelf. Bij de martelaren was het sterven van de marteldood en de erkenning van het volk genoeg om tot een heiligverklaring te komen ook al was het officieel een zaak van de bisschop. Na de kerkvrede van Constantijn en de opkomst van nieuwe heilige mensen die geen marteldood waren gestorven, ontstonden er op den duur uitwassen en wantoestanden. Er kwam grote behoefte aan een meer officiële structuur. Pas in 993 AD kunnen we spreken van enige vorm van een officiële echte pauselijk canonisatie met een eerste vorm van een proces voorafgaand aan die verklaring. Het proces bestond uit een petitio, het voorleggen van vita en miracula (wonderen) door de initiatiefnemer van het proces aan de paus; de informatio: de paus en in praktijk zijn gemachtigden buigen zich over de gegeven informatie en doen in sommige gevallen een eigen onderzoek; als laatste volgt dan de publicatio: samen met andere bisschoppen neemt de paus het besluit dat deze persoon voortaan als heilige in ere gehouden moet worden en dat een elevatio, verheffing van het lichaam moet plaats vinden. Toch bleef de eigenlijke weg tot een heiligverklaring nog lang de verering door de plaatselijke bevolking en daarmee een zaak van de plaatselijke bisschop.

In de elfde eeuw is er op sociaal gebied het een en ander verschoven en ook de band met de kerk en het geloof in het dagelijks leven heeft enige veranderingen meegemaakt. De excessen van getrouwde en dikwijls ongeletterde priesters, de verrijking van de kloosters,

³ Hagiografie = "de wetenschap die zich bezighoudt met de levens en de geschiedenis van de verering van heiligen." L. Goosen, *Van Afra tot de Zevenslapers, Heiligen uit Oost en West: hun leven, de legendevorming, de verering en hun aanwezigheid in de kunsten*, Sun Amsterdam editie 2008 pagina 7.

⁴ Met heiligen bedoelen we ook de martelaren. In de vroege kerk liep dit woordgebruik door elkaar. Na 313 AD, keizer Constantijn, als er geen martelaren meer bij komen blijven ze wel als zodanig, als heilige vereerd. Een heilige is dus niet altijd een martelaar. Maar als we spreken over de martelaren uit de vroege kerk mag je daar wel ook het woord heiligen voor gebruiken.

het weinige godsdienstonderricht voor de meeste “gewone” mensen, de roep om hervormingen die door Gregorius VII (1020/1025-1085) uiteindelijk ook in gang wordt gezet en de sterke opkomst van de Mariaverering zijn kenmerkende verschijnselen. In de visie op de heiligen is dan nog niet zo heel veel veranderd. Zij rusten in vrede met Christus of hun zielen zijn in de hemel. Een aanvraag voor een heiligverklaring moet gedaan worden bij een bisschop, die deze in synode met andere bisschoppen bespreekt of deze doorspeelt naar Rome terwijl het volk iemand dan allang heeft opgenomen in haar devotie praktijken. Wel gaan de wonderen die een heilige gedaan zou hebben een grotere rol spelen in het vaststellen of iemand heilig is of niet. Hoe meer wonderen, hoe groter de getuigenis van Gods macht en de nabijheid van die heilige bij God.

Vanaf de twaalfde eeuw kwam er weer een (kleine) verschuiving, althans in de kleine bovenlaag van de bevolking, die zich iets meer ging richten op de menselijke persoon. De lijdende Christus krijgt een steeds grotere rol in het denken, waardoor vooral de monniken het voorbeeld van die lijdende Christus wilden volgen. Zoals de martelaar door zijn dood deelde in de triomf van Christus, zo leed de twaalfde en dertiende-eeuwse monnik met Christus mee. Hierdoor kwam er ook een sterker idee naar voren over de verheerlijkte zielen van de heiligen, die samen met Christus heersten in de hemel. Hiermee zijn de heiligen terecht gekomen waar ze, oneerbiedig gezegd, tot nu toe zijn gebleven, in de hemel. Hadden heiligen eerst een aardse plek bij mensen in huis en naast de mensen, nu zijn ze verheven boven de mensen krijgen ze een bemiddelende functie.

Ze zijn een voorbeeld van hoe God in een mensenleven werkt, hoe het God is gelukt om deze specifieke mens geheel voor zich te winnen. Zij zijn ook een voorbeeld in het navolgen van Christus waardoor de lijnen korter werden tussen God en mens, tussen Christus navolgen en het eigen leven. Ook de voorspraak van een heilige werd steeds belangrijker. Een heilige die in de hemel is, is dichterbij God. Die relatie is sterker dan van een aardse mens met God. Een heilige wordt gemakkelijker gehoord door God.

In de dertiende eeuw probeerde Gregorius IX (1141/2-1241 Gregorius was al bijna tachtig jaar oud bij zijn verkiezing en bijna honderd jaar oud toen hij stierf) het proces tot heiligverklaring verder te formaliseren. De al eerder beschreven elementen van een gerechtelijk onderzoek bleven bestaan en werden nog wat meer uitgewerkt, bijvoorbeeld door het inzetten van een soort openbare aanklager, de advocaat van de duivel (advocatus diaboli), deze moest alle sporen van twijfel wegnemen rond de vermeende wonderen en de oprechte heiligheid van de kandidaat heilige vaststellen.

Naast het aanhalen van de regels door Gregorius IX bleven er plaatselijk gewoon op de oude manier, namelijk door het volk, heiligen “ontstaan”. Het was niet zo dat deze heiligen voor de gehele Kerk verplicht waren, maar plaatselijk konden ze zeer duidelijk aanwezig zijn.

Dat de heiligenverering en de heiligverklaring een “hot topic” bleef kunnen we afleiden uit een verklaring van het concilie van Trente (1545-1563). In de vijfentwintigste zitting op 3 december 1563 van het concilie gaf men toe dat er misbruik in zowel de heiligverklaring als in de verering was voorgekomen. Er werd opgeroepen om de mensen te leren en te ondersteunen in een juiste verhouding tot de heiligen evenals de verhouding tot de Moeder Gods en Christus zelf. In het decreet De Invocatione, veneratione et reliquiis sanctorum et

sacris imaginibus (vertaald: over de verering van relikwieën van heiligen en over de afbeeldingen van heiligen) werden de hoofdpunten nu voor de gehele Kerk vastgelegd. Er moest ook binnen het nieuwe kritische bronnenonderzoek gekeken worden naar de bestaande heiligen. Zo werd er een poging gedaan om de erkende heiligenlevens aan de hand van criteria uit de humanistisch historische benadering te toetsen en waarnodig aan te passen. Bronnenonderzoek werd voor het eerst “objectief” toegepast op al bestaande heiligenlevens en de beschrijving van hun wonderen. Maar toch staat er in het uitgevaardigde decreet dat het wenselijk was om heiligen te vereren, waarbij van afbeeldingen en relikwieën gebruik mocht worden gemaakt. Naast de verering was het ook wenselijk om op pelgrimstocht naar hun graven te gaan.

Naast het opnieuw bekijken van bestaande heiligen en het eventueel schrappen van sommigen van de officiële kalender werden (wederom) de regels in het proces tot heiligverklaring aangescherpt. Hierbij speelde het centraliseren van de macht (een heiligverklaring hing vaak nou samen met macht in deze periode) in Rome al een rol.

In 1588 werd de Congregatie voor de heilige riten en ceremoniën opgericht. Onder de verantwoordelijkheid van deze commissie van kardinalen vielen vanaf toen ook de heiligverklaringen. Onder paus Urbanus VIII (1568-1644) werd de vijftig-jaar regel ingevoerd. Dit hield in dat er pas vijftig jaar na overlijden van een kandidaatheilige een canonisatie proces gestart mocht worden. Daarnaast werd er een veel scherpere lijn getrokken in gradaties van heiligheid door het invoeren van de zaligverklaring. De zogenaamde beati, de zaligen, waren(zijn) een klasse lagere heiligen, die door een nieuw proces tot de stand van heilige verheven konden worden. Door het formaliseren en daardoor scherper definiëren van heiligheid en de kwalificaties daarvoor werd de centrale controle vanuit Rome door de pausen op heiligverklaringen steeds groter. Uiteindelijk zou de lokale bevolking met haar spontane heiligverklaringen in ieder geval juridisch gesproken helemaal verdwijnen. Dit lijkt in tegenspraak met het in eerste instantie herkennen van iemand die heiligheid uitstraalt door de mensen in zijn of haar omgeving van waaruit er bij de plaatselijke bisschop aangeklopt moet worden. De bisschop op zijn beurt moet een commissie vormen en in Rome het verzoek aanmelden. Het gewone volk had en heeft in veel gevallen een grote stem, maar het officiële canoniseren verschuift uiteindelijk helemaal naar Rome.⁵

Als we samenvattend kijken naar welke verschuivingen er in de heiligverklaringen hebben plaatsgevonden, dan moeten goed kijken naar wat er belangrijk gevonden werd in de tijd dat een dergelijk persoon heilig verklaard werd. In de eerste eeuwen was dit het sterven van de marteldood.

In de vroege middeleeuwen zien we de martelaar min of meer verdwijnen en komt de monnik en de bisschop veel meer in beeld als missionaris, als herder, als voorbeeld. In de elfde tot de dertiende eeuw is het navolgen van Christus (bijna niet weggelegd voor gewone mensen, die in dienst waren van een landheer en alleen dienden in een productieproces of oorlogvoering) het hoogste haalbare. We zien monniken en religieuzen, die in “een geur van

⁵ Het is interessant om te zien dat paus Benedictus XVI de daadwerkelijke mis en heilig/zalig verklaring weer een plaatselijke aangelegenheid heeft gemaakt. Bijvoorbeeld bij zuster Josepha Stenmans vond de zaligverklaring plaats in Tegelen, Limburg in 2008. De beslissing vond echter wel in Rome plaats net als de procesvoering.

heiligheid" leefden of predikten, heilig worden. Ook het doen van wonderen, het liefst al in het aardse bestaan maakte iemand heilig.

Mede door Erasmus (1469-1536) en zijn humanisme ontstaat opnieuw een verschuiving. Door het humanisme en de renaissance komt het individu veel meer op de voorgrond te staan, en zien we ook dat er in de contrareformatie andere eisen worden gesteld aan iemand om heilig te kunnen worden.

Het is goed om een onderscheid te maken tussen mensen die heilig worden verklaard in deze periode, maar van wie het proces al veel eerder (soms al in de twaalfde of veertiende eeuw) in gang is gezet, en heiligen die geheel uit deze periode komen (geboren en heilig verklaard) en daarmee helemaal een product van deze tijd zijn.

Als we nu specifiek kijken naar de periode van de contrareformatie, moeten we ons afvragen welke sociale factoren en welke wegen dan tot een heiligverklaring leiden? De tijd van de contrareformatie was een tijd die in eerste instantie een reactie was op de reformatie waarin Luther, Calvin, Zwingli en anderen scherpe kritiek hadden op de Katholieke Kerk. Zowel in vorm en organisatie als op geloofsinhoudelijk punten. In de contrareformatie kwam er ook binnen de Katholieke Kerk een beweging op gang die kritisch naar de Kerk wilde kijken en serieuze pogingen ondernam tot zelfreflectie. Deze zelfreflectie was gericht op de organisatie en het bestuur, het onderkennen van misstanden en mede door het concilie van Trente ook gericht op een herbezinning van geloofszaken. Burke⁶ heeft vijf categorieën onderscheiden uit welke groepen mensen heilig zijn verklaard. Stichters, stichteressen en mede oprichters van religieuze orden zijn de eerste categorie. Voorbeelden zijn Ignatius van Loyola, stichter van de Sociëteit van Jezus, Franciscus van Sales stichter van de Salesianen en Philippus Neri. Burke plaatst hem in dit rijtje als voorbeeld omdat Philippus door Burke wordt gezien als de stichter van de Oratorianen. In de biografie van Philippus in hoofdstuk twee zullen we zien dat dit strikt genomen niet juist is.

De tweede categorie zijn de missionarissen. In deze groep vallen in deze tijd alleen mannen. We zien hier een nieuw soort martelaar ontstaan, iemand die groot persoonlijk gevaar (honger, de elementen, vijandige ontmoetingen met mensen uit andere culturen en ziektes) loopt om het Evangelie over de wereld te verspreiden. De bekendste missionaris is misschien wel Franciscus Xaverius. Hij was een van de eerste volgelingen van Ignatius en jezuïet. Zijn drijfveer om als missionaris rond te trekken in het verre Oosten was het dopen en zodoende redden van zoveel mogelijk mensen van de hel, om hun zielen niet voor de hemel en Christus verloren te laten gaan.⁷

Als derde zien we weer een groep waar alleen mannen voor in aanmerking komen, die van de goede herder, de pastor. De pastoor die voor zijn mensen zorgt, maar met name de bisschop die uitblinkt door goedheid, kuisheid, bestuur en Christelijke deugd en in deze tijd ook hervormingsdrang en de uitvoering daarvan.

De vierde categorie is niet meer exclusief voor mannen, het is die van werken van barmhartigheid en liefdadigheid. Doordat de maatschappij erg op zichzelf gericht was, vielen de mensen die niet voor zichzelf konden zorgen, snel buiten de boot. De christelijke opdracht van armenzorg en goede werken werd door een aantal mensen op bijzondere of in

⁶ Peter Burke, 'Hoe wordt men een heilige van de contrareformatie?', Uit: *Stadscultuur in Italië tussen renaissance en barok*, Amsterdam 1988, pagina 68-84

⁷ Voor meer informatie zie: Marc Lindeijer S.J., *Xaverius*, Amsterdam 2003

het oog springende wijze opgepakt. Hierdoor is dit een weg geworden die tot een heiligverklaring kon leiden. Zo is Vincent de Paul beroemd geworden door zijn werk onder en voor de galeislaven en Johannes de Deo, die werkte in Granada in de ziekenhuizen. De vijfde en laatste categorie is die van de mysticus of extaticus. Ook in deze groep komen zowel mannen als vrouwen voor. In deze groep zijn de bekendste misschien wel Johannes van het Kruis (1542-1591) en Theresia van Avila (1515-1582). Zij is een goed voorbeeld van een persoon die in meerdere categorieën kan vallen.

Het is interessant om te zien dat andere elementen, die voor de contrareformatie tot heiligverklaring leidden voor een groot deel uit beeld zijn verdwenen. Zo is er geen theoloog heilig verklaard. Martelaren werden in een nieuw jasje gestoken als missionarissen en zij die wel stierven voor hun geloof in de godsdienstoorlogen werden pas veel later officieel heilig verklaard (denk aan de martelaren van Gorcum). Daarbij zou het zeer interessant zijn om te kijken welke (kerk) politieke redenen hierbij een rol speelden.

Een van de belangrijkste redenen om heilig verklaard te worden was als de persoon in kwestie een voorbeeld van christelijk deugd was welke als voorbeeld voor de gewone mensen kon dienen. Er moest zelfs een heroïsche graad van deugd aanwezig zijn. In het onderzoek naar deze deugd en de persoon zelf ging de paus, althans zijn vertegenwoordigers een steeds dominantere rol spelen, zoals we al eerder hebben opgemerkt. Niet alleen om het proces formeler te maken en misstanden uit de weg te gaan, maar in sommige gevallen zat er ook een strategische gedachte achter een heiligverklaring door Rome. Sommige pausen gebruikte een heiligverklaring als middel om hun macht te versterken, te etaleren of te doen gelden.

Een andere vorm van machtsuitoefening werd door religieuze orden gedaan. Zij wilden door het heilig verklaren van een of meerder van haar leden in aanzien groeien en hun positie versterken. De druk van koningen en wereldlijke heersers mag ook niet onderschat worden. Dat het in beide gevallen niet zo zeer ging om een mooi voorbeeld te stellen met iemand die in de geur van heiligheid had geleefd of was gestorven, maar om het versterken van een eigen positie of politieke strategie en internationale betrekkingen moge duidelijk zijn.

Door het veranderen van de tijden, van het vroege christendom langs de middeleeuwen naar de reformatie en contrareformatie veranderden de heiligen mee met de tijd, of zoals Frederick W. Faber (in hoofdstuk drie komen we uitgebreid op hem terug) het zegt: “we are by no means surprised to find the different successive phases of the Church having their own special Saints, who are like guardian-angels to them. These Saints symbolize their age to those who come after; but they do more than this; they are, often unconsciously, inspired to guide the age, like another Moses, to the new land which God is about to bestow upon it; its spirit starts with them, it may be with one Saint or with many: and it animates their own contemporaries, and perhaps several succeeding generations.”⁸

Dit brengt ons bij Philippus Neri, een heilige uit de contrareformatie welke leefde tijdens het concilie van Trente en als een van de laatste, waarschijnlijk dé laatste heilige, die heilige verklaard is door het volk. Een heilige die wel langs officiële weg gecanoniseerd zou worden,

⁸ Frederick W. Faber, *The Spirit and Genius of St. Philip Neri Founder of the Oratory*, London 1850, pagina 42, 43

maar waarbij de publieke devotie en druk zo groot waren omdat de heiligverklaring door het volk al gelijk bij zijn dood had plaats gevonden. Deze vorm van heilig verklaren werd door het officiële gezag met lede ogen aangezien. Officieel is deze vorm van heiligverklaringen niet opgeheven of verboden, maar de weg tot een heiligverklaring gaat vanaf Philippus Neri nooit meer zonder een grondige procedure, geautoriseerd door “Rome”.

Om een beeld te krijgen van de redenen die de mensen in Rome hadden om deze man heilig te verklaren en daar een officieel bewijs voor te krijgen van de Kerk van Rome, moeten we ons verdiepen in het leven van deze Philippus Neri.

Hoe en waar leefde deze man? Wat waren de punten waarin hij opviel? Waaruit bestond zijn “heroïsche graad van christelijke deugd”? Kortom we moeten door het bestuderen van de biografie van Philippus Neri een beeld krijgen van zijn leven en zijn werk.

Hoofdstuk 2 Philippus Neri, een kennismaking

Zoals gezegd bekijken we nu nog nader Philippus Neri, zijn werk en zijn leven. In de vorm van een chronologisch overzicht, van geboorte tot sterven maken we kennis met de bepalende punten uit zijn leven en komen invloeden van buitenaf en enkele karaktereigenschappen en ideeën naar voren van deze heilige. Voor een groot deel van deze biografie heb ik mij gebaseerd op de boeken van Hans Tercic⁹ en Paul Türks¹⁰.

1515

Philippus Neri kwam op 21 juli 1515 in Florence, Italië, ter wereld, als Filippo Romolo, zoon van Francesco di Filippo da Castelfranco. De familie Neri had zich vanaf ongeveer 1400 AD een plekje in de stad en haar bestuur verworven.

Francesco Neri was notaris, maar dat was voor het gezin Neri geen garantie voor een vast inkomen of een sterke sociale positie. Zijn hobby en passie, de alchemie, nam meer tijd (en geld) in beslag dan welke hij besteedde aan zijn werk of netwerken.

De moeder van Filippo, Lucrezia da Mosciano was de dochter van een timmerman uit Florence. Uit dit huwelijk tussen Lucrezia en Francesco kwamen vier kinderen voort: Een dochter Catarina, een zoon Filippo, weer een dochter Lisbetta en als laatste nog een zoon Bruno, die echter bij zijn geboorte stierf. Vlak hierna overleed ook de moeder zelf.

Francesco hertrouwde met Alessandra di Michele Lensi.

1520

Het gezin Neri verhuist van de stadwijk San Pier Gattolini in de binnen stad, naar een rustige wijk aan de overkant van de Arno, naar de parochie van San Giorgio vlak bij de huidige Boboli-tuinen. In die tijd was deze wijk een overgangsgebied tussen het kunstige en drukke centrum en het rustige heuvellandschap.

In de eerste 15 jaar van zijn leven¹¹ bracht Philippus, net als de meest jonge Florentijnen van zijn tijd, veel tijd door in de binnenstad op de piazza's en in de hallen. Het enige wat hem onderscheidde van andere jongeren was zijn hang naar netheid en hygiëne. Dit zal een steeds terug kerend gegeven blijven door zijn leven heen.

In deze periode was Philippus vroom, maar niet anders dan anderen en een hang naar een religieus leven of het priesterschap heeft hij nooit kenbaar gemaakt.

Er wordt gezegd, dat hij een fysiek aantrekkelijke jonge man was met een groot gevoel voor humor. Zijn humor en gevoel voor het maken van grappen (zonder gewelddadigheid of ten koste van anderen) leverde hem volgens de overlevering de bijnaam Pippo buone op. Wat zoveel betekent als: "goede Pippo", "goede Philippus".

⁹ H.Tercic, *Philippus Neri Liefde overwint angst*, Averbode 1995

¹⁰ Türks, P., *Philip Neri The Fire of Joy*, Edinburgh 1995

¹¹ Er zijn weinig bronnen over de jeugd van Philippus Neri. Het weinige dat er is, zijn de herinneringen van zijn zus Lisbetta en andere familie en de sporadische verhalen die hij zelf tegen anderen heeft verteld. H. Tercic, *Liefde overwint angst* Averbode 1995 pagina 43 ev.

Ondanks wat latere hagiografen graag hebben beschreven, herkenden zijn leeftijdgenoten, familie en stadgenoten geen heilige in spé in hem. Zijn manier van doen had buiten zijn drang naar hygiëne en makkelijke manier van kleurrijk met anderen omgaan, geen opvallende trekken, die hem onderscheidde van zijn tijdgenoten in Florence.

Philippus volgde aan een publieke school zijn opleiding wat hem genoeg toerustte om later in Rome huisleraar te kunnen worden. Hij leerde er genoeg om ook weer in Rome filosofie en theologie te kunnen volgen en las daarvoor ook goed genoeg Latijn. Toch was hij in geen van deze drie onderwerpen een specialist. Grieks heeft hij nooit geleerd.

Wel heeft hij in deze schoolperiode een liefde voor boeken en literatuur opgedaan die nooit meer zou veranderen. In het bijzonder zijn drie boeken uit deze periode zijn hele leven met hem mee gegaan. Dit zijn: de *Laudi* van Jacopone da Todi, de *Vita* van de zalige Colombini door Feo Belcari en de blijspelen van Piovano Arlotto.

Deze blijspelen van Arlotto las hij om met beide bene op de grond te blijven staan en om de humor van het dagelijkse leven in zich op te nemen. Een verhaal dat binnen het oratorium nog steeds verteld wordt heeft rechtstreeks betrekking op dit boek. Toen Philippus in zijn latere leven in Rome priester was, raakte hij vaak zo in vervoering (sommige spreken over extase) tijdens het mis lezen, dat hij deze moest onder breken om verder te kunnen gaan. De mensen in de kerk kwamen speciaal om deze gebeurtenissen mee te maken. Philippus wilde dat voorkomen, hij hield niet van dat soort aandacht voor zijn persoon. Hij liet zich dan voor de mis voorlezen uit de blijspelen van Arlotto om zich zelf af te leiden, om, zo hoopte hij, met minder aandacht de mis te kunnen lezen, zodat hij niet in extase of vervoering zou raken.

Philippus bestudeerde en bad vaak de liederen, de *Laudi*, geschreven door de Franciscaan Jacopone da Todi (1228-1306). De poëzie van Todi, vooral de simpelheid ervan en de geschiktheid om door iedereen gezongen en begrepen te worden, waren belangrijk voor Philippus. Er wordt over deze Jacopone da Todi vaak gesproken als over een heilige of minimaal een zaligverklaarde, maar er is geen canonisatie proces gevoerd voor noch een heiligerklaring, nog een zaligverklaring. Dat maakte voor Philippus niets uit. Aan Todi, wordt met grote waarschijnlijkheid de tekst van het *Stabat Mater Dolorosa* toegeschreven.

Ook het leven van de zalige Giovanni Colombini (waarschijnlijk 1300-1367) beschreven door Feo Belcari voor Philippus een voorbeeld dat hij voor de rest van zijn leven meenam. De zalige Colombini leidde eerst een zeer vrij leven als succesvol zakenman en koopman. Hij trouwde en werd steeds rijker. Toch wilde hij niet zo door gaan en met de zegen van zijn vrouw trok hij zich terug in een leven van stilte en gebed. Na haar dood trok hij in armoede rond om geheel gelijk te worden met Jezus Christus. Hij bezat niets meer, en werd gevolgd door volgelingen die ook bezitloos waren. Zij probeerden de vreugde en het voorbeeld van Christus te brengen in de streek waar zij verbleven. Colombini gaf alles op, zelfs zijn talent in de zakenwereld, om als Jezus te willen leven. Dit laatste was voor Philippus, die ook een tijdje in het zakenleven mee zou draaien een heel belangrijk voorbeeld.

De religieuze vorming van Philippus komt voornamelijk voort uit band van de familie Neri met het Dominicanenklooster van San Marco in Florence. De ideeën van strengheid en de

ideeën van mildheid, het volgen van een regel en het menselijk gezicht waren twee elementen die beide zeer aantrekkelijk bleken voor Philippus.

Ook het belang van het Boek, de Bijbel in de Dominicaanse traditie heeft invloed gehad op Philippus. De geschreven weergave van het geloof en de traditie waren leidend en richtinggevend. In zijn werk in Rome is dit een terugkerend gegeven. Lezen uit de Schrift of een verklaring over die Schrift stond centraal tijdens de bijeenkomsten, die hij in Rome zou gaan organiseren. Volgens Newman heeft Philippus bij de Dominicanen van San Marco ook zijn richting en doel geleerd. Philippus voelde het als zijn "opdracht om het goddelijke en het menselijke bijeen te brengen, om een brug te slaan tussen de wereld en de heiligheid."¹²

1532/33

Philippus is ongeveer achttien jaar oud als hij het ouderlijk huis voorgoed verlaat. Hij verliet Florence om er nooit meer terug te komen. De exacte reden voor zijn vertrek is niet bekend. Was het omdat de grond voor de volgelingen van Savonarola (1452-1498) onder het herwonnen bewind van de familie de Medici te heet werd onder de voeten? Waarschijnlijk niet, omdat er geen maatregelen tegen de achtergebleven familie Neri zijn geweest.

Was het omdat de financiële crisis van de familie Neri te hevig werd? De erfenis van vader Neri bestond uiteindelijk uit niets meer dan wat vervallen huisraad en twee afbeeldingen van Maria. Maar is daar de conclusie uit te trekken, dat Philippus ergens de kost moest gaan verdienen voor zijn familie, of weg moest, omdat hij te duur in onderhoud zou zijn? Beide vragen zijn op grond van bronnen eigenlijk niet meer te beantwoorden.

Als derde optie voor zijn vertrek wordt zijn oom Romolo genoemd. Deze kinderloze koopman wilde Philippus wel in huis hebben en hem opleiden. Misschien uit liefdadigheid naar zijn familie toe. Of misschien uit eigenbelang, omdat hij geen andere directe erfgenaam had. Hoe dan ook, Philippus ging (waarschijnlijk te voet) de lange weg van ongeveer 550 kilometer van Florence naar San Germano om bij zijn oom te gaan wonen. San Germano, een kleine, maar in Philippus zijn tijd welvarende handelsstad, ligt dicht in de buurt van de Monte Cassino. Op deze berg had Benedictus in de zesde eeuw AD zijn klooster gesticht en zijn Regel voor het kloosterleven geschreven. Onder invloed van het voorbeeld van de contemplatieve Benedictijnen begon ook Philippus zich steeds meer terug te trekken; letterlijk in de stilte van het klooster en kapellen in de bergen en figuurlijk uit het zaken leven van zijn oom.

1534

In de stilte van vooral een kleine kapel in Gaeta, wat nog wat zuidelijker en aan de kust van de Middellandse Zee ligt en gewijd is aan de Triniteit, raakte Philippus overtuigd dat zijn weg niet in de handelszaak van zijn oom lag. Zonder duidelijk plan vertrok hij in dat jaar naar Rome. Hij vond als geboren Florentijn een onderkomen in het huis van Galeotto Caccia, ook Florentijn van afkomst en werd opgenomen in de Florentijnse gemeenschap van Rome. Hij werd huisleraar voor de zonen van deze Caccia.

¹² F. van den Broeke CO, redactie, *Filippus Neri Profetische boodschap voor deze tijd*, Strasbourg 1995, pagina 6

Al snel begon Philippus lange wandelingen door de stad te maken en met iedereen die hij tegenkwam op straat te praten. Ook begon hij zich steeds meer terug te trekken in de catacomben, de begraafplaatsen van de eerste Christengemeenten van Rome. Deze plekken waren toen vrij onbekend, op enkele na, en met veel geheimzinnigheid omgeven. Later worden deze wandelingen en gesprekken gezien als het begin van het apostolaat van Philippus, het winnen en terugwinnen van mensen midden in hun eigen dagelijks leven voor Christus door middel van een persoonlijke aantrekkingskracht en open dialoog.

1544

Pinksteren van dit jaar krijgt Philippus een geheel eigen Pinksterervaring in de catacombe van San Sebastiano. Tijdens een lang gebed in de Pinksternacht ontvangt hij een gewaarwording van de Heilige Geest, die als een vuurbol via zijn mond zijn hart binnen drong.¹³ Zijn borstkas verwijdde zich (het is na zijn dood bij een autopsie vastgesteld dat er twee ribben loswaren en bijna als een blaasbalg hadden gefungeerd) door deze gebeurtenis, welke er ook voor zorgde dat Philippus zijn hele leven te maken had met een zeer sterke en ook voor andere merkbare hartslag. Het wordt ook gezegd dat Philippus het nooit meer koud had na deze ervaring, in tegendeel, ook in de winter had hij geen behoefte aan een jas of verwarming.

Naast deze fysieke veranderingen of waarnemingen was er een ander soort verandering in Philippus tot stand gekomen. Zijn verborgen leven was voorbij, hij trad uit de eenzaamheid en de “onzichtbaarheid” en begon aan zijn “openbare” leven.

1545

Opening van het concilie van Trente. Het concilie duurde van 1545 tot 1563 met drie zittingsperiodes: 1545-1547, 1551-1552 en 1562-1563. Deze verdeling in periodes werd ingegeven door wereldlijke politiek en oorlogen en binnenkerkelijke druk om het uiteindelijk wel af te maken. Het doel was een aantal misstanden die ontstaan waren aan te pakken maar ook om een aantal zaken goed te regelen en vast te leggen. Bijvoorbeeld werd er besloten om de Vulgaat de standaard Bijbelvertaling te laten zijn voor de Rooms Katholieke Kerk. Geloofsinhoudelijk werd er onder andere gesproken over zaken als het vagevuur, de sacramenten, de erfzonde en de verering van de heiligen.

1548

Samen met een priester van het kerkje van San Girolamo, Persiano Rosa, richtte Philippus de Broederschap van de heilige Drie-eenheid voor de Pelgrims en de Herstellenden op, op 16 augustus 1548. De zogenaamde Confraternita dei Pelegrini, een broederschap die zorg droeg voor de opvang en verzorging van zieke en verarmde pelgrims. Pater Rosa en Philippus vormden de broederschap met in totaal twaalf mannen, die naast hun gemeenschappelijke caritaswerken, samenkwamen voor gemeenschappelijk gebed, bezinning en Schriftlezing.

¹³ Deze Pinksterervaring heeft Philippus de titel *Martelaar van de Liefde* opgeleverd, die hem door paus Gregorius XV (1554-1623) werd gegeven. Met deze titel verleende, als een speciaal privilege, deze paus ook het recht om Philippus af te beelden in rode gewaden. Tot dat moment werden alleen martelaren in rode gewaden of kledij afgebeeld. In de meeste gevallen is Philippus Neri afgebeeld in een rood altaargewaagd of in een zwarte soutane.

1551

Veel gebeurtenissen uit het leven van Philippus zijn in gang gezet door anderen. Zo was het waarschijnlijk niet zijn eigen beslissing om uit Florence te vertrekken of was het geen wel overwogen bedoeling om huisleraar te worden in zijn begintijd in Rome. Zo ook met de priesterwijding die Philippus op 23 mei 1551 in de San Tomaso in Parione te Rome ontving. Zijn biechtvader Persiano Rosa was uiteindelijk diegene die Philippus ervan overtuigde dat zijn roeping niet alleen in het verzorgen van zieken en uitgeputte pelgrims lag, maar dat Philippus nog meer kon betekenen als hij ook het sacrament van de biecht zou kunnen toedienen en de Eucharistie zou kunnen vieren.

Naast zijn priesterwijding werd Philippus ook lid van de vrij georganiseerde priesterleefgemeenschap van San Girolamo. In deze gemeenschap vond Philippus twee elementen die belangrijk waren in zijn leven, maar ook speerpunten die in de toekomst belangrijk zouden blijven: een leven in gemeenschap met een plaats voor ieders eigen karakter en daarnaast een vrij grote mate van vrijheid, met name op het gebied van het beleven en uitvoeren van het apostolaat. In San Girolamo kreeg Philippus twee kamers om in te wonen en een kleine vergoeding voor zijn diensten ten behoeve van de kerk. Het hoofddaccent van zijn werkzaamheden verschoof van de ziekenzorg in de hospitalen naar het biecht horen. Dit is volgens volgelingen als Giovanni Francesco Bordini¹⁴ en Cesare Baronius¹⁵ het invloedrijkste en diepste instrument van het apostolaat van Philippus: zijn persoonlijk gesprek met mensen en zijn totale beschikbaarheid te allen tijde tot het einde van zijn leven toe. Volgens deze ooggetuigen was het zo, dat hij “velen voor Christus terug won en voor altijd aan zich bond.” Andere elementen die steeds terugkeren in het spreken over Philippus als biechtvader zijn zijn menselijkheid en het doorschijnen van Gods goedheid in de goedheid die mensen ervoeren door Philippus heen. Hij had het vermogen om dingen inzichtelijk te maken, maar ook de “macht” om door mensen heen te zien. Vaak wordt er hier ook gerefereerd aan een bovennatuurlijke gave die Philippus zou hebben gehad. De gave van de profetie en sommige spreken daarnaast ook over helderziendheid. Dit maakte dat mensen in zijn biechtstoel ervoeren, dat hij soms dwars door hen heen kon kijken. Hoe dan ook, hij zette mensen met geduld en veel kijk op menselijke vermogens en onvermogens in een langzaam maar blijvend proces aan tot verandering en een bekering van het leven naar Christus. De innerlijke verandering en persoonlijke roeping van ieder individu waren voor Philippus belangrijker dan grote werken doen of zichtbare tekenen van religiositeit of boetepraktijken. Stap voor stap kijken naar wat haalbaar is, en zo een blijvende nieuwe weg inslaan die past bij die persoon en in navolging van de Heer. Deze houding en oprechte betrokkenheid bij een ieder die bij hem kwam, maakte hem aantrekkelijk voor alle lagen van de bevolking van bedelaar tot kardinaal en zelfs pausen.

Ook al was de biechtstoel misschien volgens Bordini en Baronius het diepste instrument van het apostolaat van Philippus, het was zeker niet zijn enige vorm of de meest zichtbare vorm.

¹⁴ Giovanni Francesco Bordini, een van de eerste volgelingen van Philippus, priester van het Oratorium en later bisschop van Cavaillon.

¹⁵ Cesare Baronius, eerste opvolger van Philippus als praepositor (vergelijkbaar met algemeen overste van een gehele religieuze congregatie), later kardinaal-prefect van de Vaticaanse bibliotheek en auteur van de eerste wetenschappelijk geschiedschrijving van de Kerk, de *Annales Ecclesiastici*.

De genade van de biechtstoel moest ook daarbuiten vorm krijgen. Philippus zag twee wegen, twee noden waarin voorzien moest worden. Er moest voorzien worden in een bredere geestelijke vorming en als tweede moest er een thuis geboden worden aan mensen die, in hun verveling en alle verleidingen die de stad Rome te bieden had, hun idealen en voornemens snel zouden verliezen.

Er was al een aantal jongeren, die zich om Philippus heen hadden verzameld. Philippus begon met hen de namiddag (in zijn ogen de gevaarlijkste tijd voor verleidingen) door te brengen. Het was in eerste instantie geen weloverwogen besluit. Er was geen planning of strategie die de aanzet gaf voor wat uit zou groeien tot het Oratorium. De bijeenkomsten hadden iedere dag ongeveer de zelfde structuur. Na een kort gebed volgde een lezing uit een geestelijk boek, meestal de Schrift. Op de gelezen tekst konden de aanwezigen dan vrij reageren. Iedereen had evenveel recht om iets te zeggen als een ander. Geleerdheid of sociale status waren ondergeschikt aan de gelijkheid binnen het gesprek wat er plaats had. Philippus zelf sloot dit deel van de bijeenkomst bijna altijd af met een korte preek. Daarna werd een van de deelnemers uitgenodigd om iets te vertellen of te lezen uit het leven van een heilige en of uit de kerkgeschiedenis. Het geheel werd afgesloten met gezamenlijk gebed en gezang. Philippus kende daarbij ook een belangrijke plaats toe aan gebeden en gezangen in de landstaal naast het Latijn. In eerste instantie werden deze bijeenkomsten gehouden in Philippus kamer in San Girolamo, maar door het toenemende aantal mensen dat aanwezig wilde zijn werd de ruimte te klein en betrokken zij op de namiddag de zolder van San Girolamo. Deze bijeenkomsten waren een vorm van de bredere geestelijke vorming die Philippus wilde bereiken als een alternatief voor de in zijn ogen “gevaarlijke” verveling en de verleidingen van de stad.

Een andere gewoonte van Philippus, die hij ontwikkeld had in zijn begindagen in Rome, groeide ook uit tot een nieuwe invulling van die geestelijke vorming en alternatief voor verveling en verval tot zonde. Deze gewoonte was het maken van lange wandelingen, pelgrimstochten, langs de zeven hoofdkerken van Rome en het deelnemen aan het korgebed van de Dominicanen in de Sancta Maria Sopra Minerva, de kerk van de Dominicanen naast het Pantheon.

Deze tocht langs de zeven kerken, die ook als alternatief diende voor het in de ogen van Philippus ontaarde carnavalsfeest, kreeg af en toe de vorm van een ware volkstoeloop, zoveel mensen verzamelden zich om mee te lopen in de stoet en achter Philippus aan. De tochten werden ook weer gekenmerkt een vrij vaste structuur van gebed, verkondiging en vrolijk samenzijn met een picknick in de Villa Celimontana voorbij het Colosseum aan de via Claudia.

Naast deze activiteiten voor alle mensen, waarvan de meesten toch leken waren, ontstond er parallel ook een samenlevingsband van priesters rond Philippus, die een soort gezinsleven, een familieleven probeerde te verwezenlijken. De bekendste leden van die groep zijn waarschijnlijk de latere kardinalen Tarugi en Baronius.

1563

Sluiting van het concilie van Trente.

Niet alleen de sluiting van het concilie vond plaatst in dit jaar. Philippus ontmoet tijdens een van de pelgrimstochten langs de zeven hoofdkerken van Rome een van de grotere hervormers van de contrareformatie, Carolus Borromeus¹⁶. De vriendschap die ontstond zou tot de dood van Philippus blijven bestaan.

1564

Neri word pastoor in de San Giovanni dei Fiorentini, de kerk van de Florentijnen te Rome. Dit was niet helemaal naar zijn eigen wens. De Florantijnen vormden een invloedrijke groep in de stad, waardoor bedanken voor deze functie uiteindelijk ook geen optie bleek. Philippus had niet zo zeer bezwaar tegen het werk of de mensen, maar wel tegen het inperken van zijn vrijheid op andere vlakken die gepaard ging met het aannemen van de functie. Philippus wilde autonoom zijn, zowel financieel als geestelijk. Door zich aan een groep en een specifieke kerk te binden was Neri niet vrij om zich voor iedereen in te zetten, die een beroep op hem deed.

Deze hang naar autonomie manifesteerde zich op meerdere vlakken en had er al eerder aan bijgedragen, dat hij niet is ingetreden bij zijn geliefde Dominicanen of Benedictijnen. Ook zou het later een grote rol spelen in zijn weigering van en terughoudendheid in het opstellen van een regel voor zijn Oratorium. Philippus zelf wilde niet verder gaan dan wat afspraken onderling of enkele in samenspraak opgestelde leefregels om de verhoudingen te regelen. Maar voor een echte vastgelegde regel voelde Neri niet zo veel. In zijn optiek zou dit de bewoners, de gezinsleden, van de seculiere priestergemeenschap beperken in dat te doen waar zij goed in zijn. Het zou de vrijheid beperken om zich naar volle vermogens in te zetten. Doordat Philippus wel erg veel waarde hechtte aan een democratische besluitvorming binnen de gemeenschap heeft hij zich er uiteindelijk wel bij neergelegd dat de meerderheid wel een constitutie en regel wilde hebben.

Om terug te komen op de San Giovanni: Philippus aanvaardde deze post, maar niet zonder voorwaarden. Hij wilde niet verhuizen en bedong dat hij in de San Girolamo kon blijven wonen. Als tweede voorwaarde wilde hij dat de clerus die er woonde en werkte allemaal vervangen zouden worden door leden van het Oratorium, hiermee zouden we kunnen zeggen dat dit huis het eerste echte Oratorium is geweest. Of misschien beter gezegd, dat dit het eerst huis was waar Oratorianen, seculiere priesters als gezinsleden samenleefden. In eerste instantie waren het drie priesters, drie jaar later was deze gemeenschap gegroeid tot achttien, die echter zeer nauwe banden onderhielden met de San Girolamo, of beter met Philippus en de Oratoriumbijeenkomsten.

1574

De Oratoriumbijeenkomsten verplaatsten zich voor de eerste keer. De verplaatsing van de kamer van Philippus naar de zolder van San Girolamo was nog geen verplaatsing van het

¹⁶ Carolus Borromeus, 1545-1563, kardinaal, maar vooral in eigen beleving bisschop van Milaan. Hij was kardinaal door nepotisme, de begunstiging van een familielid bij het verkrijgen van hoge posities, waar hij zich in de uitvoering van de besluiten van het concilie van Trente hevig tegen verzette. Hij was een van de strengste en vurigste voorstanders van het doorvoeren en uitvoeren van de besluiten van dat concilie.

Oratorium. Zoals bij veel van de werken en initiatieven van Philippus ontstond iets vaak langzaam en de eerste groep van mensen die samen kwam had nog niet de naam van Oratorium of de intentie om een “vaste” beweging te starten of te zijn.

De zolder van San Girolamo werd te klein voor de vaak grote groep mensen, die bij de bijeenkomsten aanwezig wilden zijn. Ook zou het niet centraal genoeg zijn gelegen. Het kleine kerkje van San Orsola tegenover de San Giovanni waar Philippus aangesteld was als pastoor wordt opgeknapt door de volgelingen van het Oratorium. Vanaf april dit jaar is dit kerkje het nieuwe onderkomen van de bijeenkomsten.

1575

De hang naar onafhankelijkheid en autonomie van Philippus blijft sterk aanwezig. Hij voelt zich teveel geremd en teveel in dienst van anderen dan God. Hij vraagt uiteindelijk de paus om een eigen kerk en plek. Op 15 juli van dit jaar wijst paus Gregorius XIII Philippus en zijn “gemeenschap van seculiere priesters” de parochiekerk van Santa Maria in Vallicella toe en erkent canoniek de oprichting van die “gemeenschap van seculiere priesters”. De Santa Maria in Vallicella beter bekend nu als de Chiesa Nuova ligt aan de huidige Corso Vittorio Emanuele II. Zoals gezegd wilde Philippus geen statische regel voor deze nu officieel erkende gemeenschap. De constituties leken volgens Baronius nog het meeste op constituties van een “welgeordende republiek waarin iedereen het werk kan doen waarvoor hij het meest geschikt is”¹⁷.

1577 De Oratorianen vestigen zich in de Vallicella, die dan nog wel opgeknapt moet worden.

1583

22 november 1583 verhuist ook Philippus tegen zijn zin, maar op bevel van paus Gregorius XIII ook naar de Vallicella. Tot nu toe had hij dit uitgesteld, hij bleef liever in San Girolamo. Ook deze gehoorzaamheid aan iemand hoger in de kerkelijke hiërarchie ging niet zonder de karakteristieke humor van Neri. Hij gaf iedereen die dat wilde, maar vooral de leden van het Oratorium, die al langer op zijn verhuizing hadden aangedrongen, opdracht om allemaal een stuk van Philippus’ bezittingen van de San Girolamo naar de Vallicella te dragen. Het resultaat was een bonte optocht van veel mensen en zeer weinig huisraad en bezittingen.

1590

Neri gaat erg achteruit in gezondheid en draagt steeds meer taken over van de dagelijkse leiding.

1595

Op 12 mei van dit jaar ontvangt Philippus het sacrament van de zieken wat hem wordt toegediend door kardinaal Frederico Borromeo, de neef van de heilige Carolus Borromeo. Hij is dan al een aantal jaren erg vaak ziek en ontving dan de mensen die bij hem wilden biechten of met hem wilden praten in zijn kamer, terwijl hij zelf in bed bleef. In de nacht van

¹⁷ F. van den Broeke CO, redactie, *Filippus Neri Profetische boodschap voor deze tijd*, Strasbourg 1995, pagina 16

25 op 26 mei overlijdt Philippus Neri volgens ooggetuigen onder het aanroepen van Gods grootheid en het wegcijferen van zichzelf.

Op 2 augustus is de eerste zitting van het zaligverklaringsproces. Paus Clemens VIII en het hele Romeinse volk waren het met elkaar eens: Philippus Neri was een heilige. Er moet zo snel mogelijk een proces tot een officiële verklaring komen.

Alle elementen uit de volksdevotie, die ook onderdeel zijn van een dergelijk proces, kwamen meteen en zonder echte organisatie op gang. Prentjes werden verspreid en het vragen van voorspraak leek een vanzelfsprekendheid.

Toch na de snelle start van het proces kwam het ook bijna even snel tot een halt. Paus Clemens VIII zag dat de verering van Philippus wel erg snel erg grootste vormen aannam. Op zich was dit niet slecht, maar de volksheiligverklaring mocht geen doorslaggevend argument zijn bij de officieel te volgen weg volgens Clemens VIII. Daarbij liepen ook de processen van andere “grootheden” als Ignatius van Loyola en Carolo Borromeo nog die beide eerder gestorven waren dan Philippus Neri.

1602

Philippus wordt herbegraven in de Chiesa Nuova in een zijkapel.

Een vermeende bloedverwant van Philippus, Nero de Neri, zamelt gelijk na de dood van Philippus geld in voor de bouw van een grafkapel in de Chiesa Nuova. In 1602 werd deze kapel, links van het hoofdaltaar de laatste rustplaats van Philippus. In een schrijn ligt zijn lichaam daar nog steeds.

1615

Op 25 mei wordt Philippus zalig verklaard.

1622

Op 12 maart van dit jaar volgt de langverwachte heiligverklaring van Philippus Neri.

Paus Gregorius XV verklaarde onder grote belangstelling Philippus Neri heilig. Op deze dag werden ook Ignatius van Loyola, Franciscus Xaverius, Isidorus de arbeider en Theresia van Avila heilig verklaard.¹⁸

1922

Derde eeuwfeest heiligverklaring.

Bij gelegenheid van het derde eeuwfeest werd Philippus voor de (tot nu toe) laatste keer van zijn rustplaats gehaald. In een glazen kist werd het lichaam in een grootse processie door de straten van Rome gedragen.

¹⁸ Er wordt wel gezegd binnen het oratorium en de stad Rome dat er die dag één heilige en vier Spanjaarden zijn heilig verklaard.

Hoofdstuk 3 Philippus Neri volgens Frederick Faber, de 19de eeuw

Door middel van een biografische schets in hoofdstuk 2 hebben we kennis gemaakt met de persoon van Philippus Neri. Zijn werkzaamheden en zijn persoonlijkheid maakten hem voor zijn tijdgenoten al gelijk na zijn dood heilig. De officiële erkenning van die heiligheid door de kerkelijke overheid vond ook verrassend snel plaats. Voor zijn tijdgenoten was het blijkbaar duidelijk waarom Philippus Neri een heilige moest zijn en waarom hij een voorbeeld was en nagevolgd moest worden.

In dit en het volgende hoofdstuk kijken we met andere ogen naar Philippus, met ogen van eeuwen later. Welke elementen uit het leven van Philippus worden dan belangrijk gevonden om deze heilige nog steeds te volgen? Waaruit bestaat het voorbeeld dat Philippus kan geven voor een ander soort mens, de mens van halverwege de negentiende eeuw en die van eind twintigste, begin eenentwintigste eeuw?

In dit hoofdstuk kijken we door de ogen van een Engelsman uit de negentiende eeuw, Frederick William Faber (1814-1863). Hij bekeerde zich tot het katholicisme en werd priester van het Oratorium van Sint Philippus Neri in de voetsporen van John Henry Newman (1801-1890). Faber schreef vele theologische werken. Daarnaast schreef hij poëzie en kerkelijke gezangen die ook nu nog in Engeland tot het repertoire behoren.

De drie lezingen die hij heeft gehouden tijdens een retraite van het Oratorium van King William Street te Londen, later in boekvorm uitgegeven, zijn een soort standaard werk geworden voor de negentiende en twintigste eeuw met betrekking tot Philippus Neri in West-Europa. Onder de titel *The Spirit and Genius of St. Philip Neri, Founder of the Oratory*, zijn deze drie lezingen gehouden in 1850 AD. In dat zelfde jaar zijn deze lezingen gebundeld en uitgegeven.

Het Engeland van Faber was een Engeland dat zich midden in een dynamische beweging bevond. De industrialisatie was in volle gang en het klassenverschil tussen arm en rijk en tussen adel en niet-adel speelde in het dagelijkse leven een grote rol. In 1850 werd in Engeland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld voor de Rooms Katholieke Kerk, waardoor de zelfbewustheid van de katholieken werd aangewakkerd. Het benadrukken van de katholieke identiteit was belangrijk maar vooral de nadruk op het ware geloof van de Katholieke Kerk in tegenstelling tot hen die de Moederkerk hadden verlaten en daardoor als heidenen en zelfs ketters werden gezien in sommige gevallen.

De eerste (St. Philip a portrait of Jesus) en tweede lezing (St. Philip the representative Saint of Modern Times) handelen over Philippus Neri als beeld van Christus en als voorbeeldheilige voor de Moderne Tijd. In de derde lezing (St. Philip in England) maakt Faber een stap naar het Engeland van zijn eigen tijd, de tweede helft van de negentiende eeuw. Deze laatste lezing zou een eigen onderzoek waard zijn; het tijdsbeeld van Faber, het Engeland van de negentiende eeuw, de ontwikkeling van het Oratorium in Engeland, de rol van John Henry Newman (1801-1890) op de achtergrond en voorgrond, en meer maken die lezing een scriptie op zich. In het kader van deze scriptie ga ik niet in op bovengenoemde onderwerpen, maar richt ik mij met name op de eerste twee lezingen, die verhalen over een visie en interpretatie van Philippus Neri. De derde lezing komt dan ook alleen aan bod in zoverre zij gaat over de persoon van Neri zoals geschetst door Faber.

Zoals de titels van de eerste twee lezingen aangeven heeft Faber twee hoofdthema's gekozen om Philippus Neri te belichten: Philippus als portret, als gelijkenis van Jezus Christus en Philippus als voorbeeld voor de Moderne Tijd, zoals Faber die kende. We volgen Faber bij zijn denkstappen en raken aan een derde boventoon: volgens Faber zijn er hele grote overeenkomsten te vinden tussen de heilige Franciscus van Assisi en Philippus Neri. Deze parallel lopende heiligen belichamen God op aarde, zoals Jezus dat deed en dienen daarom bovenal als voorbeeld te dienen. Dit is de kern van Fabers betoog, welke hij zijn toehoorders wil meegeven. Om een beter begrip te krijgen van de ondergrond van deze bewering van Faber, gaan we nader in op de lijnen die Faber trekt tussen Jezus en Philippus, tussen Franciscus en Philippus en kijken we specifiek waarin volgens Faber het grote voorbeeld van Philippus zit voor Faber's tijd en bekijken we wat Faber bedoelt als hij spreekt over de Moderne Tijd.

Jezus – Philippus Neri

Voor Faber staat de heiligheid en de grootheid van Philippus Neri voorop. Faber zelf is Oratoriaan geworden in een Engeland waarin de Anglicaanse kerk op alle fronten, sociaal, politiek en religieus de boventoon voerde. Het benadrukken van de eigenheid van de Katholieke Kerk en de daarbij behorende heiligen en het zich afzetten tegen de niet-katholieken zijn als ondertoon duidelijk aanwezig in deze lezingen van Faber. Het veelvuldig gebruik van het woord "heretic", ketter, voor iedereen buiten de Katholieke Kerk is daar een mooi voorbeeld van. Ook de nadruk die hij erop legt, dat de Katholieke Traditie de enige ware traditie is en daarmee ook de enige structuur waarbinnen heil te vinden en te verkrijgen is komt steeds terug. Het komt op sommige momenten over op de lezer van nu alsof Faber Philippus Neri gebruikt om een apologie van zijn katholicisme te geven.

Voor Faber is Philippus geen heilige ver weg in de hemel, maar juist een persoon die dichtbij is en daadwerkelijk meewerkt in de omgeving van Faber aan het heil van zowel de mensen als het Oratorium van Londen. Bidden, preken en de sacramenten bedienen of ontvangen zijn volgens Faber de peilers van Philippus werk, in Rome in de zestiende eeuw als in Londen in de negentiende eeuw. Philippus Neri is "amongst us", hij is bij ons en onder ons volgens Faber.

Iedere heilige representeert in zijn of haar leven een stukje van het zoete mysterie van de Incarnatie van Christus. Dat moet voor iedereen die de heiligenlevens bestudeert duidelijk worden. Die Incarnatie van Christus in een heilige, en in de een meer dan in de ander (!), heeft een bovennatuurlijke oorsprong. Katholieke heiligen zijn de na de Opstandig van Christus diegenen die voortzetten wat enkele karakteristieke figuren uit het Oude Testament voor de Heer deden voor Hij in de wereld kwam. Zij dragen op speciale wijze de goddelijke Incarnatie uit in de wereld welke door God is voorbestemd en bepaald. Philippus Neri is dan een van de heiligen, waarin die bovennatuurlijke invloed het meest zichtbaar is geworden. Ook al is er een voorbestemming, toch moet een heilige, die een mens is, nog steeds wel alles in het werk stellen om een waardige en volledige navolger van Christus te zijn. Philippus Neri liet zich voor die navolging door een andere mens inspireren. De zalige Giovanni Colombini was een voorbeeld voor Philippus hoe Christus na te volgen. Colombini streefde er naar zoveel mogelijk als Jezus te zijn en Philippus putte daar handvatten uit om ook in de voetsporen van Jezus te gaan.

Toch gaat Faber een stap verder dan die menselijke navolging als hij Philippus een portret van Jezus noemt. Hij heeft acht hoofdpunten waarop hij aangeeft dat Philippus Neri in grote lijnen overeenkomt met Jezus en hierdoor een weerspiegeling van Jezus is. De parallellen die Faber trekt tussen Jezus en Philippus tekenen zich af op het gebied van leven, werk, omgang met (vreemde) mensen, extases(gebed), hoogachtig door anderen, overeenkomsten die toevallig lijken, de kennis van de leerlingen over hun meester/Meester en als laatste de tegenwerking die beide ontmoeten.

1. Leven

Philippus leefde zijn leven op een bijna perfecte manier naar het voorbeeld van zijn Heer. Net als Jezus was hij niet extreem actief noch extreem contemplatief. Door zijn houding en (ongewilde) invloed werd hij net als Jezus als een populaire hervormer gezien. Philippus leefde net als Jezus in de nabijheid van Maria. Philippus had een sterke devotie tot de Moeder Gods. Tijdens de bouw van de Chiesa Nuova zag hij in een visioen Maria het dak van de kerk ondersteunen. Tijdens zijn ziekbed in 1594 vreesde men voor zijn leven. Philippus knapte uit het niets ineens wonderbaarlijk op na een bezoek van de heilige Maagd; het enige wat hem daaraan verwonderde was dat anderen die verschijning niet hadden gezien terwijl zij allen in de zelfde kamer waren. De stelling van Faber dat Jezus constant in de nabijheid van Zijn Moeder leefde is nu, in 2009, vanuit allerlei disciplines van de theologie aanvechtbaar of minimaal betwistbaar. Voor Faber was dit een vaststaand feit en een parallel tussen Jezus en Philippus.

Het terrein of misschien beter de streek waar het leven van Jezus zich afspeelde was op een relatief klein oppervlak, dat van de landsstreek Judea. De rest van de wereld liet Jezus met een duidelijk opdracht over aan zijn apostelen. Het leven van Philippus speelde zich voornamelijk af in de beslotenheid van de Heilige Stad. Hij had een reis gemaakt van Florence met een tussenstop in San Germano om bij zijn oom in Rome te komen om die stad nooit meer te verlaten. Hij liet de rest van de wereld aan de missionarissen, maar vooral aan zijn geestelijke kinderen.

Jezus huilde om Jeruzalem, hij huilde om de mensen die Gods uitverkorenen waren en hun afkeer van diezelfde God. Philippus bekommerde zich ook om die verloren schapen. Hij ijverde onvermoeid om de verlorenen uit het huis van Israël terug te brengen in de schoot van de ware Moeder, de Katholieke Kerk.

We mogen volgens Faber niet zeggen dat Jezus speciale devoties had, maar wat volgens Faber nadrukkelijk naar voren komt in het leven van Jezus was zijn liefde voor de heilige Geest. Philippus Neri is volgens Faber de enige heilige waarbij de relatie met de heilige Geest en de gerichtheid op de Geest zo groot is. Die Geest was op miraculeuze wijze als een vuurbal door de mond van Philippus in de catacombe van San Sebastiano letterlijk bij hem binnengedrongen in zijn hart.

2. Werk

Als we nu verschuiven van Philippus manier van leven naar zijn methode van werken, dan ziet Faber ook hier behoorlijke overeenkomsten tussen Jezus en Philippus. Noch Jezus noch Philippus hebben zelf boeken geschreven. Wat er aan preken, gezegden en leerstellingen bewaard is gebleven, is opgeschreven door volgelingen. Zowel Jezus als Philippus hebben

geen “regel” geschreven of gedictoord, zij hebben geen definitief onbetwistbaar systeem willen maken. De oproep van Jezus om je te richten op God en de geleidelijke begeleiding van Philippus zijn sterker en aantrekkelijker dan welke constitutie dan ook. In hun voorkomen hadden Jezus en Philippus beide van God de gave gekregen om op gelijke voet met elke laag van de bevolking te kunnen praten en zich overal aan, aan te passen.

De werken die Philippus deed wilde hij in een bepaalde verborgenheid doen, maar Philippus had de grootste moeite om zijn “heiligheid” voor andere mensen verborgen te houden. Hij wilde niet als heilige gezien worden en deed er van alles aan om van het voetstuk te vallen waarop mensen hem plaatsten. Jezus heeft in de Evangeliën herhaaldelijk tegen de mensen gezegd niet verder te vertellen welke genezingen Hij bij hen bewerkt had. En ook Jezus wilde niets weten van een verering maar verwees telkens naar Zijn Vader als aller hoogste en daadwerkelijke wonderdoener.

3. Omgang met (vreemde) mensen

Jezus ging om met iedereen en maakte er een punt van om de mensen die aan de rand van zijn sociale maatschappij stonden naar het centrum te trekken. Hij at met tollenaars en zondaars. Hij sprak met iedereen inclusief hoeren en Samaritanen. Ook Philippus ging de straat op en maakte zichzelf beschikbaar voor iedereen, van kardinaal tot prostituee. Philippus maakte er een punt van een ter doodveroordeelde zo trouw bij te staan en in gewone woorden het Evangelie voor te houden, dat deze zich uiteindelijk ook bekeerde. De omgang van Philippus met andere mensen werd gekenmerkt door zijn eenvoud in woord en als persoon, zijn diepe spiritualiteit, zijn vermogen zich aan iedereen aan te passen in een manier van spreken als qua begripsniveau, zijn vriendelijkheid en vrolijkheid. Door zijn aantrekkingskracht op allerlei mensen werd Philippus vaak gezien met een grote groep volgelingen in zijn kielzog. Faber zegt hierover: “He was seen going about with a troop of disciples at his heels, as Christlike a figure as ever was beheld in the Church of God; as like our Lord in the streets of the Holy City and the courts of its temple.”¹⁹

4. Extases (gebed)

Philippus was zo totaal gericht op God dat het niet ongewoon was dat hij overvallen werd door zulke vervoeringen dat hij in extase raakte. Het leven van Philippus werd, voor iedereen zichtbaar als hij bad, door een bijna tastbaar licht doorstraald. De miraculeuze energie die rondom Philippus voelbaar was, en hier geeft Faber aan dat hij zijn uitspraak met de grootste nederigheid en terughoudendheid doet, die energie doet erg denken aan Christus, die ook het goddelijke uitstraalde, voelbaar voor wie Hem zagen.

5. De hoogachting door anderen

Bij het lezen over en bestuderen van Philippus moet een ding volgens Faber wel opvallen: de manier waarop anderen hem waardeerden. We hebben al gezien dat de eenvoud en de benaderbaarheid van Philippus voor iedereen een grote aantrekkingskracht hadden. In Jezus en in Philippus vonden mensen wat zij zochten ongeacht de verschillen in achtergrond en leven. In Philippus als in Jezus was God vertegenwoordigd op een zichtbare manier. De invloed die Philippus had op mensen was er een waar de mensen niet aan konden

¹⁹ Faber, F.W., *The Spirit and Genius of St. Philip Neri Founder of the Oratory*, London 1850, pagina 26

ontkomen. Faber benadrukt dat iedereen die met Philippus in aanraking kwam niet meer bij hem was weg te slaan. Zowel bij Jezus als bij Philippus waren mensen niet weg te slaan, terwijl diezelfde mensen vaak moeilijk konden aangeven waarom ze niet weg wilden gaan bij Jezus of Philippus. Ook na de dood van Philippus en de Hemelvaart van Christus willen mensen noch steeds in hun nabijheid zijn en blijven.

Uit die drang om nabij te zijn, kwam en komt een gehoorzaamheid van de volgelingen voort. Jezus wilde geen wereldlijke macht, maar zijn volgelingen gehoorzaamden Hem in alles wat hij hun opdroeg. Na de periode van ontgoocheling na de Kruisdood werden de apostelen door de Geest opgewekt en volgden zij de opdracht van Jezus om de boodschap van God te verkondigen tot de dood toe op. Philippus had geen enkele behoefte aan politieke of kerkelijke macht, maar ook hij werd altijd gehoorzaamd. De mensen voelden hoezeer hij hen liefhad en uit liefde voor hem deden zij alles wat hij hun opdroeg. Vooral de in onze ogen vreemde pedagogische lessen, die vaak ook iets vernederends hadden, werden met de grootste zorg uitgevoerd. Bijvoorbeeld een jonge man die zich bij het Oratorium wilde aansluiten werd door Philippus veel te hoogmoedig geacht. De jonge man moest een hele zomer lang alle boodschappen doen in een dikke bontjas.

6. Overeenkomsten die toevallig lijken

Faber ziet een aantal overeenkomsten, waarvan hij aangeeft dat deze op het eerste gezicht een gelukkige samenloop van omstandigheden kunnen lijken. Maar, zo vindt Faber, als we het bovennatuurlijke van Philippus Neri's leven overwegen kunnen we niet zomaar aannemen dat dit toevalligheden zijn, of gebeurtenissen zijn die per ongeluk zo hebben plaats gehad. Bijvoorbeeld de zorg van Philippus voor de pelgrims die in groten getale naar Rome kwamen. Petrus was door Jezus Christus naar Rome gezonden om daar de Heilige Stoel te vestigen. De pelgrims die daarvoor naar Rome kwamen vonden een man die zijn leven aan deze stad had toegewijd en voor hen zorgden als waren zij Christus zelf.

Philippus hield niet van overdreven devoties en gedrag. Hij hield zich aan het woord van zijn Heer die had gezegd dat je in een aparte kamer moest gaan om te bidden. Je moest niet te koop lopen met je verstervingen of boetedoening. Het respect voor de natuur en de dieren van Jezus vond in Philippus een grote aanhanger, hij had een kat waar hij dol op was en die hem als het even kon overal volgde.

7. De kennis van de leerlingen over hun meester/Meester

De apostelen van Jezus die bijna al hun tijd bij Hem doorbrachten waren soms juist diegenen die Hem het minst begrepen. Zij hadden toegang tot de kennis en de liefde van hun Heer, maar vertouwden en begrepen op cruciale momenten hun Meester niet. Soms herkenden zij Hem zelfs niet, zoals die twee op de weg naar Emmaus. Zo ook bij Philippus, zijn leerlingen stonden heel dicht bij hem, hij liet hen ook altijd toe bij alles wat hij deed en besteedde veel tijd aan persoonlijke vorming en gesprek. Toch wilden zijn leerlingen in eerste instantie een strak geregisseerd kloosterleven met een vaste en onveranderlijke constitutie, terwijl de vrijheid en autonomie van zowel de gemeenschap als het individu bij Philippus altijd voorop stonden. Zij die het dichtst bij stonden maakten de meeste fouten tegen hun meester/Meester.

8. De tegenwerking die beide ontmoeten

Faber heeft in zijn inleiding een korte biografie opgenomen van Philippus Neri. Hierin komt een aantal elementen uit het leven van Philippus in vogelvlucht aan de orde. De nadruk ligt op de heiligheid, de Pinksterervaring in de catacomben en de weg van het oratorium. Nergens wordt iets gezegd over moeilijkheden in het leven van de heilige omtrent zijn persoon, zijn werk of zijn Oratorium. Toch geeft Faber hier aan dat er een aanzienlijke parallel te trekken zou zijn tussen de moeilijkheden en beproevingen van Jezus en die van Philippus. Toch doet hij dat niet, hij noemt slechts enkele overeenkomsten: beide werden uitgemaakt voor dronkaard, onruststoker, machtswellusteling en oppositieleider.

Met deze acht punten van vergelijking wil Faber een waarheidsgetrouw beeld geven van Philippus Neri. Het is opvallend dat Faber in als zijn overeenkomsten niet ingaat op de gewelddadige dood van Christus en het vredige sterven van Philippus Neri. Nu is dit ook geen overeenkomst tussen beiden en gaat Faber juist om die overeenkomsten. Toch zou het interessant zijn geweest om Fabers visie er over te horen. Er zou in het lijden van beiden misschien nog wel een parallel te trekken zijn geweest. Faber wil duidelijk maken dat met al deze parallellen er geen andere conclusie mogelijk is, dan dat Philippus een kopie van Jezus was in meer dan een opzicht. Dat Philippus een algehele kopie van Jezus was en nog steeds is. Philippus is door God gegeven aan de Kerk van de Moderne Tijd, hij is een tweede apostel van Rome, zelfs een nieuwe, frisse Petrus noemt Faber hem. Doordat Philippus zijn gelijke (behalve in Franciscus) niet kent is hij het beeld bij uitstek van het leven van Jezus. Door dit voorbeeld van discipelschap van Christus door Philippus is hij dan ook een spiegel waarin Jezus te zien is, is hij een portret van Christus en het voorbeeld voor alle mensen.

Franciscus van Assisi – Philippus Neri

Het is interessant om te zien dat Faber in zijn enthousiasme over Philippus Neri een behoorlijk deel van zijn lezing gebruikt om een parallel te trekken tussen Philippus Neri en Franciscus van Assisi. In de parallel van Philippus met Jezus zou de belangrijkheid van Philippus op zich wel voldoende benadrukt kunnen zijn. In de visie op heiligen, dat heiligen een stukje Christus op aarde vertegenwoordigen en soms zelfs zijn, past deze vergelijking naadloos. De idee dat door een heiligenleven, het leven van Christus weer letterlijk zichtbaar wordt en daardoor het voorbeeld voor alle mensen nogmaals wordt gegeven, wordt door Faber vrij diep uitgewerkt. De heilige Franciscus kende in heiligheid zijn gelijke niet tot de heilige Philippus, volgens Faber.

In de getrokken parallellen tussen beide mannen komt voor Faber heel duidelijk naar voren waarom beide grootheden al die eer verdienen en een dergelijk groot voorbeeld voor de mens uit zijn tijd zijn. Ook is het voor Faber duidelijk dat die twee erg verbonden zijn. Dit is een interessante denkstap van Faber. In hoofdstuk twee hebben we kennis gemaakt met het leven van Philippus Neri. Daarin hebben we gezien dat hij in zijn jeugd in Florence zijn religieuze vorming bij de Dominicanen van San Marco heeft gehad. Na zijn vertrek uit Florence en tijdens zijn verblijf bij zijn oom bracht hij veel tijd door bij de Benedictijnen van de Monte Cassino, en tijdens zijn leven in Rome bad hij veelvuldig de getijden mee met de Dominicanen van de Sancta Maria Sopra Minerva. Hier vinden we dus geen directe link met de Franciscanen of Franciscus zelf.

In de levensbeschrijvingen van Türks en Tercic vinden we hier en daar een referentie naar een bevriende pater Capucijn, maar zo vinden we ze naar mensen uit alle lagen van de bevolking en alle lagen van de verschillende religieuze orden uit Rome en vele seculiere priesters.

Wat het meeste wijst in de richting van een persoonlijke band van Philippus met Franciscus en de Franciscanen is zijn liefde voor twee boeken die Philippus veelvuldig las en die in elke biografie aangehaald worden: De Laudi van Jacopone da Todi en het leven van de zalige Giovannie Colombini geschreven door Feo Belcari.²⁰ Da Todi was een Franciscaan en zijn liederen, voornamelijk die in de landstaal, waren een inspiratie voor Philippus. Hij heeft de Laudi altijd bij zich gehad en voor iedereen gebruikt om dingen duidelijk te maken. In het geval van Colombini is het minder duidelijk. Colombini was geen Franciscaan, maar zijn leven was er een aan welke Philippus zich spiegelde, omdat hij er veel van zichzelf in herkende. De armoede stond centraal bij Colombini, net als bij Philippus in zijn persoonlijke leven, welke een parallel is met Franciscus. Uit de levensbeschrijvingen van Philippus lijkt het dus in eerste instantie niet zo voor de hand te liggen om Philippus en Franciscus naast elkaar te zetten.

Toch is het voor Faber meer dan duidelijk dat deze twee mannen bijna niet los van elkaar te zien zijn. In iedere heilige is een stukje van Christus zelf te zien, schijnt een goddelijk Licht. Maar "St. Philip and St. Francis have a specialty of their own. They stand together: we cannot help thinking of them together: we name them in one breath. We love one if we love the other. We wonder at them as such marvelously faithful copies of Jesus."²¹

Omdat deze twee heiligen zo gelijk zijn met Christus zijn zij zo aantrekkelijk voor velen. Zij zijn allebei beeld van Christus en net als Christus heilig in hun gewoonte. Christus kwam in de wereld op een tijd waarin Hij het beste tot Zijn recht zou komen. God heeft die tijd en plaats voor Jezus beschikt. Om de mensen in hun eigen tijd wederom op de navolging van Christus te wijzen geeft God heiligen in plaats en tijd aan de wereld waar Hij die nodig acht. De meeste zeldzame heiligen zijn die, welke het meest gelijken op Christus zelf. Voor Faber is het duidelijk dat het in de middeleeuwen Franciscus was, die als enige zeldzame heilige deze rol heeft vervuld en Philippus Neri deze rol voor zijn (Fabers) Moderne Tijd vervult. De Moderne Tijd begint voor Faber bij het concilie van Trente en duurt voort tot in zijn eigen tijd, zodat hij Philippus een zelfde rol voor zijn eigen tijd kan geven als hij Franciscus geeft voor de middeleeuwen.

Het fundament waarin deze twee heiligen gelijk zijn, is hun beider gelijkenis met Jezus. De volgelingen van Franciscus, de Franciscanen en de volgelingen van Philippus, de Oratorianen zijn volgens Faber ook in wezen gelijk. Er zijn misschien verschillen, maar die zijn alleen uiterlijk. Omdat de beide stichters innerlijk zo veel op elkaar lijken, lijken ook de beide religieuze stichtingen innerlijk op elkaar.

²⁰ Voor achtergronden over de Laudi en de zalige Colombini zie hoofdstuk 2

²¹ Faber, F.W., *The Spirit and Genius of St. Philip Neri Founder of the Oratory*, London 1850, pagina 14

Faber noemt de beide heiligen “Patriarchs” patriarchen. De genius van Franciscus, zijn geest heeft de hele middeleeuwen een sturende rol vervuld net als zijn orde. Die rol is in de Moderne Tijd overgenomen door Philippus en zijn Oratorianen vanaf het begin van de Moderne Tijd tot nu. De geest van Philippus, zijn genius zet dagelijks mensen in beweging. De genius zet de mensen aan om in dit geval zowel Franciscus als Philippus na te willen volgen. De aantrekkingskracht en “dat wat anderen in beweging zet”, de genius waren zo sterk voelbaar rond deze twee heiligen dat anderen hun zeggingskracht waarnamen en accepteerden. Mensen lieten (en laten) zich nog steeds in beweging zetten. De genius is nog lang niet uitgewerkt. De goddelijke inspiratie, de genius, is de aanzetter, is dat wat in beweging zet.

Een grote overeenkomst tussen Franciscus en Philippus was hun hang naar armoede en de nadruk op die armoede. Franciscus zette zich af tegen zijn rijke ouders en zijn tijd, waarin weelde en rijkdom het belangrijkste waren. Hij wilde bezitloos door het leven gaan en alleen God dienen en Jezus, die ook bezitloos rond trok, navolgen. Bij Philippus zien we hetzelfde: hij gaf ook familie en een carrière in de handel op om met niets naar Rome ter trekken en daar God te ontmoeten. Beide zagen in de armoede een weg tot God.

God ontmoeten door de armoede is een ding, maar God ontmoeten in de eenzaamheid is een andere overeenkomst. Philippus liep uren alleen door de stad Rome en trok zich terug rond de catacomben; Franciscus zocht de stilte van het land van Umbrië, in de ruige natuur vond hij in eenzaamheid een weg naar God.

Het is opvallend volgens Faber dat beide heiligen die eenzaamheid (hoewel in hun hele leven aanwezig en gezocht) eerst hebben gebruikt als een soort vormingsperiode. Hun noviciaat vond plaats door God zelf geleid in de eenzaamheid van Umbrië en de Romeinse catacomben. Pas na die verborgen vormingsperiode traden zij in het publieke leven en begon hun hervormingswerk. Ook al hadden beiden een liefde voor eenzaamheid en het verblijven buiten, toch speelde voor hen het merendeel van hun leven zich af in de stad.

Dat beide heiligen zo in de nabijheid van God leefden manifesteerde zich door verschillende letterlijk ontmoetingen met God. Of anders gezegd in een innerlijke Godsontmoeting. Franciscus hoorde in het vervallen kerkje van San Damiano onder de rook van Assisi, Gods stem met een opdracht om Zijn Kerk te herstellen. Philippus kreeg van God zelf de afmetingen door die de kerk van de Vallicella moest krijgen. Beide waren letterlijke bouwers van Gods kerken en Kerk.

Bij het bouwen aan Gods Kerk hadden zij discipelen nodig, Franciscus wist door God geleid waar hij heen moest en wie hij tot zich moest roepen; Philippus door zijn persoonlijke aantrekkingskracht werkte als een magneet en moest mensen afremmen. Maar vooral door de biecht verbond hij mensen aan zich, die zijn discipelen zouden gaan vormen.

Zonder concrete voorbeelden te noemen haalt Faber aan, dat zowel Philippus als Franciscus dichters waren en dat de gehoorzaamheid van dieren aan Franciscus vernieuwd was in Philippus. Opvallender is misschien de parallel die Faber trekt in de manier van preken tussen de beide heiligen. Ze hadden allebei een zeer eigen stijl die afweek van de gangbare stijlen van hun eigen tijd. De aantrekkingskracht van de preken zat in de eenvoud, oprechtheid en de menselijkheid. Ook het vermogen van allebei om op een makkelijke en toegankelijke manier over Goddelijke zaken te spreken was hierin een pré. Die manier van

doen van de stichters is overgegaan op hun instituten, want die worden door hun eenvoud en simpelheid gekenmerkt. Die simpelheid is een grote karaktertrek van de Katholieke Kerk als geheel en maakt het onderscheid tussen ware katholieken en schismatieken en ketters. Die laatste hebben moeilijke woorden en ingewikkelde theologiën nodig om te kunnen bestaan.

Het thema martelaarschap is volgens Faber met recht een thema, dat bij beide heiligen een rol heeft gespeeld. Ze zijn beiden niet als martelaar gestorven, maar stierven een natuurlijke dood op middelbare en bejaarde leeftijd. Maar de kroon van het martelaarschap werd wel door beide gezocht. Franciscus vertrok naar het Oosten om met de Sultan in gesprek te gaan over de Kruistochten en veroveringstochten. Hij probeerde deze moslim te bekeren tot Christus. Philippus had een verlangen ook als missiepater naar Indië te gaan en daar als martelaar voor Jezus te sterven. Maar zoals Franciscus heelhuids terug kwam van zijn reis, zo openbaarde God aan Philippus dat zijn Indië, Rome zou zijn.

Zowel Franciscus als Philippus kwamen geïnspireerde en bekwame tijdgenoten tegen, die later ook heilig zouden worden verklaard en die hen zouden vragen om samen te gaan werken. Zo ontmoette Franciscus Dominicus (1170-1221) en Philippus Ignatius van Loyola (1491-1556), maar door de Goddelijke voorzienigheid gingen Franciscus en Philippus hun eigen weg. Door het volgen van hun eigen weg, hun heiligheid en hun aantrekkingskracht reikte de invloed van beide mannen op een kerkelijk en sociaal niveau erg ver. Faber geeft aan dat er niet goed de vinger op gelegd kan worden, hoe die invloed precies werkte, maar dat de invloed voor de gehele christenheid gevoeld werd en wordt moge duidelijk zijn.

Maar de allerbelangrijkste overeenkomst die door alle andere overeenkomsten heen schijnt is die van de verpersoonlijking van de Goddelijke Liefde in beide mannen. Die doorleefde Liefde en die voorgeleefde Liefde maken hen beide uniform met Christus. Waar Franciscus in de middeleeuwen de paden van de Liefde zichtbaar maakte op een eenvoudige en rustige manier, zo maakt Philippus die paden zichtbaar in de Moderne Tijd. Franciscus heeft niet afgedaan, maar Philippus is wel zijn opvolger en een belangrijker middel om de Evangelische opdracht in de Moderne Tijd gestalte te geven.

Voorbeeld voor de Moderne tijd

Voor Faber is Philippus Neri de representant van een idee, de idee van een aantrekkelijk Goddelijk Licht, dat schijnt door Philippus, zijn persoon en zijn leven. De warmte en de liefde maar vooral het voorbeeld van gewoonheid, moeten zo goed mogelijk nageleefd worden door een ieder die zich aangetrokken voelt door Philippus of tot Franciscus. Het zo goed mogelijk na volgen van deze man, het imiteren van zijn goedheid en leven, maken met steun van de Moeder van God volgens Faber de kern van een goede Oratoriaan. Maar geheel in lijn met zijn voorbeeld Philippus, legt Faber de nadruk op het imiteren het navolgen van Neri door iedereen, hierdoor zal een persoonlijk leven niet alleen meer inhoud en diepgang krijgen, maar zal de wereldse maatschappij waar Faber niet veel van moet hebben ook van binnen uit veranderd worden. Voor Faber komt daar het uitdragen van de Katholieke identiteit zonder schroom als een vanzelfsprekendheid bij.

Heiligen zijn voor Faber mensen die een deel van het vlees geworden Woord in zich dragen, zij zijn een deel van de Incarnatie van Christus in de wereld. Heiligen zijn door God gegeven aan een specifieke tijd en plaats. Franciscus voor de middeleeuwen en Philippus voor de Moderne Tijd. We moeten zoals als we al hierboven zagen wel uitgaan van het begrip Moderne Tijd zoals Faber dat zag. Hij leefde midden in die Moderne Tijd, juist omdat hij er midden in meent te staan, kan hij Philippus als voorbeeld heilige, door God aan deze tijd gegeven toepassen als voorbeeld voor zijn mede Oratorianen en tijdgenoten. Dit doet Faber dan ook met volle overtuiging “the true idea of St. Philip is, that God gave him to the Church as a full portrait of Jesus, to be a singular significant type for Modern Times.”²²

In de tweede lezing met de titel “St. Philip the representative Saint of Modern Times” gaat Faber eerst in op wat hij verstaat onder die Moderne Tijd. Faber spreekt, en dit is belangrijk, alleen over de Kerk, dus niet over de wereld. Hij heeft het over de Moderne Tijd binnen de Kerk, de sociologische en maatschappelijke context laat hij naar eigen zeggen buiten beschouwing. In essentie blijft de Kerk altijd hetzelfde en in wezen onveranderlijk. Toch is de Kerk geen statische geheel, want haar gezicht veranderde wel met de tijd mee. De Kerk was voor Constantijn anders van gezicht dan na Constantijn, toen het een staatsgodsdienst werd in plaats van een ondergedoken minderheid. Het is voor Faber duidelijk dat de verschillende fasen van de Kerkgeschiedenis door God zijn gewild, net als de onveranderlijkheid in de kern van zijn Kerk. Die verschillende fasen en gezichten van de Kerk hebben natuurlijk invloed gehad op haar gelovigen en met gelovigen spreekt Faber alleen over de Katholieken. Het schisma van 1054 en de reformatorische bewegingen rond Luther en Calvijn als de Anglicaanse kerk zijn niet door God gewild en zijn dwalingen van dwaze mensen. Katholieken moeten vasthouden aan hun “antieke” geloofswaarheden, ruim achttienhonderd jaar oud, maar mogen niet op een antieke manier hun geloof belijden. Zij mogen niet vastzitten in een ketterse verideologisering van het verleden. Het verleden heeft duizenden toepassingen voor de dag van vandaag, maar verliest ze allemaal als de mensen het verleden ideologiseren.

Het is volgens Faber ongezond om terug te willen naar vroegere tijden, zoals de eerste eeuwen met haar vroege christendom of de middeleeuwen met haar mystiek. Er is veel te leren van de tijden die voorbij zijn, maar terug in de tijd willen is ongezond. Niet omdat die tijd geen goede tijd was, in tegendeel, maar de huidige tijd daar binnen moet geleerd worden. Het verleden is verleden tijd, moet goed bestudeerd worden om er lessen uit te trekken voor vandaag en de toekomst maar mag geen doel op zich zelf zijn. Dat terugverlangen leidt tot niets en kan zelfs ketterse en schismatieke vormen aannemen, het grootse voorbeeld hiervan zijn de protestanten. Katholieken moeten in de huidige tijd staan en met die tijd meegaan en altijd trouw zijn aan Rome, het hart van ieder katholiek leven.

De verschillende fasen en de verschillende gezichten van de Kerk vragen per fase een ander soort heilige, want heiligen zijn de beschermengelen van de mensen in de Kerk. Deze beschermengelen zijn een symbool van hun tijd en zijn vaak onbedoeld, door hen zelf ook, gidsen voor hun eigen tijd en de daaropvolgende generaties. Heiligen worden niet zo zeer vereerd voor de heilige zelf, maar meer voor de mensen die die heilige vereren. De vereerders zoeken iets bij die heilige voor zichzelf en zo kan het gaan dat heiligen uit vroeger

²² Faber, F.W., *The Spirit and Genius of St. Philip Neri Founder of the Oratory*, London 1850, pagina 16

tijden hun rol hebben gespeeld en vergeten worden, omdat een nieuwe tijd iets anders vraagt. Heiligen zijn een expressie van het tijdsvak waarin zij leefden of zijn heilig verklaard en representeren hun eigen tijd.

De Moderne Tijd begint voor Faber bij het concilie van Trente en Faber zelf staat er midden in. Met Trente is er een nieuw hoofdstuk binnen de Kerk aangebroken welke nog steeds voortduurt. Faber geeft een aantal karakteristieken van de Moderne Tijd die hij erg belangrijk vindt. Maar boven alles is het vanzelf sprekend dat deze iets binnenkerkelijks is. Dit in tegenstelling met de huidige visie op Moderniteit en de betekenis die de Moderne Tijd nu heeft. Zo geeft hij een grote plaats aan de Heilige Stoel, het leergezag dat zetelt in Rome. Mensen, maar eigenlijk bedoelt Faber de katholieken, moeten ook een diepe devotie hebben voor die Heilige Stoel en gehoorzamen aan dat Goddelijke gezag. De toegenomen definiëring van dogma's is dan een logisch tweede belangrijk kenmerk van de Moderne Tijd. Zo vindt Faber dat het vergroten van het geheel van het dogmatische leergezag een noodzakelijke en positieve invloed zal hebben op de gelovigen. Zij hebben de leiding van een fundamentele dogmatiek hard nodig. Dit schrijven van Faber is uitgegeven in 1850 maar hij grijpt al vooruit op het dogma van de Onbevleete Ontvangenis van Maria (afgekondigd in 1854). Hij geeft aan dat de glorie die op de gelovigen neer zal dalen na het harde theologische werk zo groot zal zijn en de doorwerking in de gelovigen niet te overzien. Ook de uitbreiding van het Episcopaat in de hele wereld is een groot kenmerk van de Moderne Tijd en een zegen voor de wereld. Als laatste is het stijgend aantal van gedoopte gelovigen (en hier bedoelt Faber wederom alle Katholieken, andere gelovigen ontbreekt het aan Gods Liefde en zijn dwalende schapen in het duister) voor Faber een duidelijk teken en product van de Moderne Tijd.

Nu Faber de kernpunten van de Moderne Tijd heeft uitgelegd wil hij duidelijk maken dat "St. Philip is the representative Saint of these tridentine Ages of Love, just St. Francis had been of the romantic Ages of Faith."²³

Philippus werd en wordt de tweede apostel van Rome genoemd, maar zijn roem en navolgingen blijven niet beperkt tot Rome alleen. Door heel Europa zijn relieken van Philippus zeer gewild volgens Faber, terwijl Philippus geen boeken schreef of een systeem tot heiliging had nagelaten. Maar zoals de ridderlijkheid, de poëzie, de romantiek en het geloof van de middeleeuwen zich rond de persoon van Franciscus verzamelden, zo is de geest van de Moderne Tijd in Philippus Neri. Hij was een moderne gentleman, een echte heer in de beleefdheid en de omgang, heel Rome lag aan zijn voeten van hoog tot laag, hij bond mensen aan zich om ze naar God te begeleiden zoals er na Jezus en Franciscus niemand meer was geweest met die gave en na zijn dood was de stad Rome een andere stad, dan welke hij bij zijn aankomst aangetroffen had. De mensen noemden het zijn stad, omdat zijn geest er zo duidelijk in huisde.

Philippus was geboeid door de geschiedenis, met name het vroege christendom, zijn voorliefde voor de catacombe en zijn belezenheid in de heiligenlevens namen daarbij een grote plaats in. Hij zag parallellen tussen zijn eigen tijd en de tijd van het vroege christendom. Hij wilde geen herleving van die oude tijden, maar lering trekken eruit voor de

²³ Faber, F.W., *The Spirit and Genius of St. Philip Neri Founder of the Oratory*, London 1850, pagina 50

eigen tijd. Hij wilde oude ideeën omvormen tot bruikbare handvatten. De geschiedenis speelde wel een hele belangrijke rol voor Philippus maar het was geen alles bepalende rol. Hij verlangde niet terug naar de oude tijden, maar hij vond dat er veel te leren valt door goed de geschiedenis te bestuderen en de leerpunten toe te passen voor de toekomst. Daarnaast vond hij het belangrijk voor een goed zelfverstaan van christenen dat zij wisten hoe de eerste Christenen met elkaar omgingen en leefden. Ook daar viel veel van te leren voor de eigen tijd en de toekomst.

Daarnaast benadrukt Faber nog eens de grote aantrekkelijkheid van Philippus voor iedereen. Door zijn preken oprechte en eenvoudige (niet qua inhoud maar qua taal), de devoties en godsdienstoefeningen in de landstaal, het zingen van liederen in de landstaal en tijdens de tochten langs de kerken van Rome, was hij voor iedereen ook te begrijpen. Door al zijn eenvoud wist Philippus zich staande te houden en zijn werk voor God te doen in een tijdperk, zo moeilijk en complex, welke noch de wereld noch de Kerk ooit had gezien of doorleefd. Door zijn geest van openheid, zijn geest van een puur innerlijk leven en bovenal die van de Liefde overwon Philippus alles.

De grote drijfveer achter alles wat Philippus deed was zijn veelvuldig toedienen en toegediend krijgen van de sacramenten. Ook zijn hoop voor de toekomst, die werkelijkheid was in de jongeren die hij opleidde, maakte Philippus inzet onuitputtelijk. En zijn makkelijke manier van spreken over heilige zaken en die zaken dicht bij de mensen brengen om hen tot God te brengen was zijn grote motivatie.

Het leek of de wereld en de Kerk ver uit elkaar lagen in de tijd van Philippus, maar in Philippus kwamen deze beide samen en waren onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het individuele van iedere mens op zich werd door Philippus erg gewaardeerd. Niet de gemene deler was richtinggevend, maar de plaats die God voor iedere mens apart heeft voorbestemd is de richting. Hij had een waardering voor de subjectiviteit van de Moderne Mens en de Moderne geest. De persoonlijk innerlijke verandering richting God was vele malen beter dan een uiterlijk zogenaamd sociaal wenselijk geloofsleven. De individuele weg van de individuele mens stond voor Philippus centraal. Doorzettingsvermogen is hierbij een sleutelwoord. Philippus zag in elke kleine stap een stap en hij begon met een vorm van spirituele begeleiding “the heroïsme of common sense”, het gezonde verstand gebruikte hij in zijn begeleiding van mensen.

Al deze elementen van Philippus maken hem een representant voor en van de Moderne Tijd. Terug willen naar het verleden is een doodlopende weg, alleen in de huidige tijd kan een mens God en Christus energievul en productief liefhebben. De levende Kerk staat midden in de tijd en het Moderne leven. “Modern Times are best, if not absolutely, because perhaps no times are absolutely best, at least best for you and me; Philip is their godfather and their Saint.”²⁴

Omdat Philippus zicht tot de moderne, individuele mens richtte, moeten de hoorders van de lezing en de lezers van de tekst van Faber leren van het verleden en zich laten aanspreken als individu. Dit individu heeft een eigen keuzemogelijkheid (al is er maar één juiste keuze volgens Faber en dat is die voor Jezus binnen het Katholicisme) die voor ieder individu door God al is gemaakt. Allen ketters gaan tegen de keuze van God in. “... and recognise and love

²⁴ Faber, F.W., *The Spirit and Genius of St. Philip Neri Founder of the Oratory*, London 1850, pagina 60

the choise which God has chosen for you. You are where you are – you have been born when you were born – because God saw it was, *for you*, the season wherein to save your souls, wherein to save your fellowmen, wherein to love and glorify Himself.” “The true Idea of Saint Philip is, that he was an especial likeness of Jesus granted to the Church, as a representative of the Modern Times.”²⁵

²⁵ Faber, F.W., The Spirit and Genius of St. Philip Neri Founder of the Oratory, London 1850, pagina 76

Hoofdstuk 4 Philippus Neri volgens Hans Tercic, de 20ste eeuw

In het vorige hoofdstuk hebben we door de ogen van een negentiende eeuwse, Frederick Faber gekeken. Zijn visie op zijn eigen tijd, de Moderne Tijd en zijn visie op Philippus Neri hebben we belicht. Philippus, de patroon en beschermer van de Moderne Tijd, Philippus de opvolger van en gelijkvormige aan Franciscus van Assisi en Philippus als spiegelbeeld en portret van Jezus.

In dit hoofdstuk verschuiven we naar 1995, naar de post-moderne tijd met de schrijver Hans Tercic. Tercic is priester van het bisdom Hasselt, België, is doctor in de theologie, doceert aan het Johannes XXIII-seminarie te Leuven en het Sint Janscentrum Den Bosch. Daarnaast geeft hij op vele universiteiten gastcolleges en lezingen. In zijn boek over Philippus Neri 'Liefde overwint angst' geeft Tercic zijn beeld en interpretatie van Philippus Neri. Hij doet dit in de vorm van een zeer uitgebreide levensbeschrijving met daarin een poging "om de huidige mens te helpen om tot een blij en rustig geloof te komen."²⁶

In tegenstelling tot Faber heeft Tercic op het eerste gezicht geen in het oogspringende hoofdpunten. Na een inleiding waarin een beeld naar voren komt van het verstaan van de Post Moderne Tijd door Tercic en de koppeling naar Neri komen we in een bijna het hele boek beslaande beschouwing en biografie van Neri's leven terecht. In het laatste hoofdstuk, welke een sterk bezinnend karakter heeft, komt de erfenis van Philippus volgens Tercic aan bod.

In dit hoofdstuk zullen we, na een schets van de post-moderne tijd volgens Tercic, toch proberen een aantal accenten uit het leven van Philippus te halen waar Tercic de nadruk op legt, en daarbij zullen we kijken welke rol en relevantie Philippus heeft voor de mens van de post-moderne tijd, er van uitgaande dat 2009 nog steeds onderdeel uitmaakt van die post-moderne tijd.

De Post Moderne Tijd volgens Tercic

Wat verstaat Tercic onder de post-moderne tijd? En welke kenmerken heeft die tijd, de huidige tijd die het anders maken dan de tijden hiervoor? Volgens Tercic is het allergrootste kenmerk voortgekomen uit allerlei cultuuranalyses dat de tijd van de grote verhalen voorbij is. Het grote verhaal waarin iedereen een eigen rol had en die de wereld in zich had opgenomen bestaat niet meer, is niet meer bruikbaar voor de mensen van deze tijd. Er is geen groot verhaal meer waar binnen de mens met zijn korte leven een klein stukje bijschrijft, de mens moet nu zijn eigen "short-story", zijn eigen kleine verhaaltje schrijven. Tercic geeft meteen aan dat het vreselijk moeilijk is om een analyse te geven van de eigentijd waar men midden in staat. Toch vindt hij dat dit een tijd is waarin het allesomvattende verhaal van bijvoorbeeld een christelijk samenleving als systeem en leefwereld van iedereen niet meer bestaat. Hij zegt dat iedereen dit zal herkennen en beamen ook al leven we dan te midden van deze constatering. Het lijkt er op dat de voorlopige zingeving, de tijdelijke en de korte termijn zingeving, de ontstane leegte hebben opgevuld. De "zapp" cultuur, de televisiecultuur met haar korte aandachtsspanne bepaalt ook de aandachtsspanne voor zin- en levensvragen. Voor de gelovige Christen is dit een moeilijke situatie en een moeilijke tijd, omdat de christen wel leeft en als het goed gaat ook handelt vanuit een allesomvattende zingeving die het gehele leven in beweging zet. De

²⁶ Tercic, H., *Philippus Neri Liefde overwint angst*, Averbode 1995, pagina 9

christen leeft en handelt wel van uit een groot verhaal in een cultuur die aan elkaar hangt van kleine en korte verhaaltjes. Toch moet de christen wel echt leven vanuit dat grote verhaal, anders is het geloof ook weer een tijdelijke zingeving en gedegradeerd tot een klein verhaal dat misbruikt wordt voor de eigen bevrediging die geen bodem vindt of heeft.

Ook al hebben de grote verhalen dan misschien afgedaan of zijn onbruikbaar verklaard de thema's van die grote verhalen zijn niet verdwenen of dood. De mensen verlangen naar zingeving van hun leven, naar vrede en gerechtigheid naar geborgenheid en liefde. Maar veel mensen denken door de geschiedenis te bekijken, de conclusie te kunnen trekken dat er niets meer te leren valt. Dat er toch geen verbeteringen op grote schaal zullen komen en durven daar dan ook niet meer op te hopen of in te geloven. Alles wat de mensen in de eeuwigheid hoopten te vinden en verwachtten, wordt nu verwacht in/van een klein kader. Dat kleine kader is dan het gezin, de werkvloer, een vriendenkring, sociale status en de kostbare vrije tijd. Dat deze kleine verbanden hierdoor overvraagd worden, frustreert en stelt teleur. Alle waarden die bij een groot verhaal horen worden illusies wat nog meer frustraties oproept. De verveling van de kicks uit de onmiddellijke omgeving en het zoeken naar zin in vaak aardse en materiële dingen wekt nog meer frustratie en verveling. Uiteindelijk verliest de mens zijn geloof in de algemene grote waarden helemaal en maakt plaats voor wantrouwen. Welke de conclusie tot het terug trekken uit allerlei grote structuren nog eens extra versterkt.

Binnen deze context is de gelovige alleen met zijn grote verhaal, ook al geeft Tercic toe dat het bovenstaande geen diepgravende studie van de cultuur en sociologie van de huidige cultuur is, maar een schets en een poging tot het in kaart brengen van de huidige tijd. Ook al voelt de gelovige zich misschien alleen in deze cultuur met zijn grote verhaal, toch moet hij oppassen dat zijn christendom geen zogenaamd cultuur-christendom wordt. Hiermee bedoelt Tercic, dat een gelovige zich niet zomaar helemaal aan de tijdgeest moet aanpassen. Of beter gezegd, dat het christendom zich niet hoeft te voegen als een klein verhaal tussen de vele, wat dan wel tijdelijk in een behoefte voorziet, maar waar ze niet als katalysator kan dienen tot ontvlaming en een aanzet tot een verandering van leven.

Daarnaast heeft Tercic nog een ander punt. Hoe goed de gelovige christen zijn best ook doet en probeert te leven met zijn grote verhaal, hij wordt zich echt niet iedere dag iets gloedvols of "leven veranderend" bewust. Soms zijn christenen zo goed aangepast aan de huidige cultuur, dat de diepe betekenis van een definitieve zingeving, van een leven omvattend engagement afwezig lijkt. "De scepsis die in de Moderne Tijd langzaam uitgroeide tot haar post-moderne gestalte, draagt de gelovige mee in de eigen beenderen."²⁷

De gelovige en zijn gemeenschap heeft zich volgens Tercic in een rol van alleen maar cultuur-christendom laten duwen en is daar willens en wetens blijven zitten. Nu mogen zij zich eigenlijk niet meer verbazen dat haar boodschap niet meer wordt gehoord. Het na Vaticanum II "bij de tijd" brengen van liturgie en verkondiging "mislukte jammerlijk" volgens Tercic, omdat de geloofsonbekwaamheid van een cultuur zonder grote verhalen, die aansluiting bijna pertinent verhinderde. Daarnaast is het tempo van leven zodanig omhoog gegaan dat mensen de tijd niet hebben, nemen of zichzelf gunnen om wat langer ergens bij

²⁷ Tercic, H., *Philippus Neri Liefde overwint angst*, Averbode 1995, pagina 14

stil te staan. De zingelevingsvragen zijn uiteindelijk wel vragen om wat langer bij stil te staan en worden niet bevredigd door een snel en maakbaar antwoord.

Voor de gelovigen is de belangrijkste vraag volgens Tercic niet zozeer welke bijdragen zij hebben geleverd aan (het ontstaan van) de post-moderne cultuur, maar welke opdrachten er voor de gelovigen liggen binnen deze cultuur. Om daar iets mee te kunnen doen moet eerst de vraag gesteld worden naar wie men is. Voor Tercic is het opvallend dat er in het post-moderne tijdperk, zo vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw veel wordt gesproken over nieuwe evangelisatie. Het resultaat van Vaticanum II werd tegen het licht gehouden en de goede en minder goede dingen werden naast elkaar gezet. Hierbij ontstond er een meningsverschil over wat nu precies de boodschap van de evangelisatie zou moeten zijn. Dat dit een niet te vermijden conflict is, is volgens Tercic duidelijk en noodzakelijke. Het is een element van de historische dynamiek van de heilsgeschiedenis. Een heilshistorische godsdienst, zoals het christendom, kan zich niet ontwikkelen zonder spanning.

Tussen zogenaamde conservatieve en progressieve stromingen, maar belangrijker nog, met de cultuur waarin zij staat en bestaat. De gelovige heeft niet de taak om conflictloos door het leven te gaan, maar om er mee om te gaan en er iets mee te doen. De plicht die de gelovige heeft om iets te doen moet zich vertalen in een evangeliserend aanwezig zijn in de cultuur. Maar om te kunnen evangeliseren moeten de gelovigen zich herbronnen en in deze tijden vaak eerst zelf geëvangeliiseerd worden. Door de "short-story" mentaliteit lijkt het volgens Tercic namelijk wel alsof veel mensen geloofsonbekwaam zijn geworden. Aanpassen is dan ook niet de te nemen weg. "Stem geven aan een Ander en aan een anders-zijn is de weg van de evangelisatie."²⁸

Zelf moet de christengemeenschap radicaal veranderen om aan haar opdracht, haar plicht van evangelisatie te kunnen voldoen.

Het is geen makkelijke stap om te nemen, het veranderen van jezelf en het oppakken van die evangelisatie. Er is angst om te beginnen en die angst moet overwonnen worden. Er zijn voorbeelden nodig om over die streep getrokken te worden. De apostolische boodschap wordt de gelovigen gebracht door gezondenen, mensen die getuigen van de Liefde en Boodschap van Jezus Christus. Die voorbeelden zijn hard nodig, het zijn mensen die op een aantrekkelijke wijze hun geloof voorleven en met hun leven een voorstelling geven van de ontmoeting met Christus op de weg van het leven. In deze tijd moet er naar voorbeelden worden gezocht vanuit een tijd die veel weg heeft van deze, de huidige tijd.

Tercic wil Philippus neerzetten als een voorbeeld voor de post-moderne tijd, omdat de tijd van Philippus overeenkomsten heeft met deze tijd. Ook in de renaissance (Tercic bakent deze periode af tussen 1452-1545) werd er veel gesproken over nieuwe evangelisatie en veranderende mensbeelden. De levensfelheid en de individu gerichtheid zijn kenmerken die in die periode als in de huidige tijd aanwezig zijn.

Samenvattend kunnen we zeggen dat de post-moderne gelovige mens, volgens Tercic, staat voor de taak om zich bewust te zijn van zijn eigen plek ten opzichte van de niet-gelovige mens. Het grote verhaal is volgens de cultuurnormen voorbij, maar de gelovige mens leeft wel vanuit een dergelijk gelovig groot verhaal. Hij heeft de opdracht om als gelovige midden in die cultuur te gaan staan en haar verlorenheid en gebrek aan geloof te lijf te gaan met een

²⁸ Tercic, H., *Philippus Neri Liefde overwint angst*, Averbode 1995, pagina 17

nieuwe vorm van evangelisatie. Om de angst te overwinnen om zich op te richten en de boodschap van Christus weer bekend te maken heeft hij voorbeelden nodig, voorbeelden uit een tijd, die voor net zulke uitdagingen stonden als de huidige tijd nu. Volgens Tercic is Philippus dat voorbeeld en is een bestudering van zijn leven een aansporing om over de angst heen te stappen en Christus te ontmoeten en Zijn boodschap uit te dragen. De nadruk die Tercic legt op de nieuwe evangelisatie en de importantie daarvan is een visie die ik, zoals we in hoofdstuk 5 zullen zien, niet kies in mijn benadering van Philippus Neri. Ik denk dat de nadruk op nieuwe evangelisatie de boodschap van Philippus Neri juist in de weg staat. De benadering van het individu van Philippus met als doel de persoonlijke relatie tussen het individu en God te bewerken of te herstellen is in mijn ogen een andere dan een brede weg van nieuwe evangelisatie zoals Tercic die voorstaat. De kleine weg van Philippus om door een intense persoonlijke relatie op te bouwen met iemand en zo een diepe werking van God te bewerkstelligen is anders dan een evangelisatiebeweging op gang brengen waar de daadwerkelijk kracht en intensiteit (resultaten) niet te meten zijn.

De erfenis van Philippus Neri

De rode draad door de hele biografie van Philippus Neri heen is volgens Tercic het overwinnen van de angst door het geloof in Gods Liefde. Het leven van Philippus was de verkondiging en verpersoonlijking van het overwinnen van de angst om met het leven en zijn van de mens zich over te geven aan (het geloof in) de Liefde van God.

Philippus was een man die in eenvoudige taal en op verschillende wijze mensen iets te zeggen had. De gesprekken op straat, de gesprekken in de biechtstoel en iets later de samenkomsten van het Oratorium. Een stille man was het dus niet, maar toch zou Philippus volgens Tercic, niet bewust een kant en klare, zo overal toepasbare spiritualiteit hebben willen ontwikkelen of met een weloverwogen plan iets nieuws hebben willen brengen. Philippus had als enige doel het getuigen van Gods Liefde, zoals voorgehouden door de Heilige Schrift en de Traditie. Doorgeven, van commentaar voorzien en belichamen wat hij zelf had geleerd zonder er iets aan toe te voegen, was het doel. Dit zou dan ook een hele gegronde reden kunnen zijn waarom Philippus zelf geen boeken heeft geschreven, alles was al gezegd en voorgedaan in de schrift daar hoefde Philippus niets aan toe te voegen, behalve door het voorbeeld te geven.

Dat voorbeeld welke het leven van Philippus is en de interpretatie van dat leven vormen de erfenis van Philippus Neri. Er wordt wel gesproken over de spiritualiteit van Philippus, zoals er ook gesproken wordt over de spiritualiteit van Benedictus of Franciscus, maar Tercic geeft aan dat dit eigenlijk geen recht doet aan Philippus. Deze wilde geen beweging op gang brengen maar leven in de Geest Gods. De sfeer van openheid en de sfeer van gebed, de sfeer van in de leer gaan bij anderen en de sfeer van gesprek, die sfeer, die geest van Philippus behoren tot het aantrekkelijk voorbeeld dat Philippus geeft aan de post-moderne mens.

De inspiratie die Philippus geeft komt eigenlijk alleen voort uit zijn biografie, want zoals Tercic benadrukt, had Philippus geen plan voor een nieuwe evangelisatie of hervorming van Rome. Er was geen strategische organisatie om een doel te bereiken. Zoeken we naar een kant-en-klaar toepasbaar model om over te nemen, dan vinden we die niet, maar wat

volgens Tercic misschien het ergste is om te ontdekken, is het feit dat Philippus vooral niet nieuw of origineel wilde zijn. Op zich lijken deze dingen in tegenspraak met zichtbare kenmerken die wij bij Philippus en zijn Oratorium zien. De georganiseerde en gestructureerde oratorium bijeenkomsten, de overtuiging dat mensen in hun eigen tijd en plek langzaam naar God moeten groeien voor een duurzaam effect, het gebruik van muziek en poëzie tijdens geloofsbijeenkomsten (de componist Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525-1594) was een persoonlijke vriend van Philippus en componeerde veel van zijn werk voor het Oratorium) en de hele beweging die zich rond Philippus verzamelde en hem uiteindelijk de titel Tweede Apostel van Rome opleverde.

Het instrument, waarmee Philippus werkte, en toen en nu een voorbeeld is, is zijn eigen persoon. De persoon Philippus Neri was een methode van evangeliseren op zich. Wat steeds naar voren komt in het leven van Philippus en in de beschrijving van mensen die proberen aan te geven waar de aantrekkingskracht vandaan komt; is het thema Liefde. De persoonlijke aandacht, de persoonlijke liefde die individuen hebben ervaren maakte dat zij zich aangeraakt voelden. Niemand voelde zich afgewezen ook al had Philippus de gave om door mensen heen te zien en hun ziel met alle mooie, maar ook donkere kanten bloot te leggen. Doordat men zich niet afgewezen voelden, wat zij ook op hun kerfstok hadden, en Philippus in geduld hun zonden meer betreurde dan veroordeelde, maakte dat mensen zich nog meer voor hem openstelde en Philippus in al die harten voorzichtig Gods liefde binnen kon laten. Daarbij maakte Philippus in grote mate gebruik van gezond verstand en had hij een natuurlijk pedagogisch inzicht. Wat voor de ene mens werkt als penitentie is een afknapper voor een ander. Maar vooral het helpen van mensen met hun angsten, om die te overwinnen en hun leven in eigen hand te nemen en er iets in te veranderen, waren zijn stille kracht.

Zoals Philippus in de zestiende eeuw mensen over hun angsten heen hielp, ze op de weg van evangelisatie zette, ze hielp over hun eigen short-story heen te stappen en hun leven in het grote verhaal van God te zetten, zo kan hij, nog steeds door zijn persoon, door zijn biografie mensen van nu in beweging zetten. Zo is hij nog steeds een aanzet tot een persoonlijke verandering en een aanzet om ook de opdracht van de evangelisatie aan te nemen en uit te dragen.

De overtuiging van de Liefde van God en het transparant maken van die Liefde letterlijk in zijn lichaam met zijn vergrote hart, maar ook meer figuurlijk door iedereen te nemen zoals hij of zij is nam nog een angst weg van de mensen uit zijn eigen tijd. Mensen moesten innerlijk wel (soms radicaal) veranderen, maar niet iedereen hoefde uiterlijk of qua levensstijl radicaal te veranderen. Het is niet voor iedereen weggelegd om een bedelmonnik te worden of een slotzuster, het is niet voor iedereen om een carrière in de politiek te kunnen hebben of om getrouwd te zijn, of juist kinderloos door het leven te gaan. Nee, mensen mogen hun eigen stijl en hun eigen sterke kanten benutten en behouden en kunnen zich toch geheel binnen hun eigen kader in dienst stellen van God. Het weg nemen van de angst dat het eigen "ik", het eigen leven per definitie niet goed genoeg zou kunnen zijn was misschien wel de grootste verdienste en aantrekkingskracht. Een leven in dienst van God is zo veel meer bereikbaar geworden op deze manier.

Naast het mensen van hun angsten verlossen en door zijn persoonlijkheid mensen aan te trekken en aan te zetten tot evangelisatie en het leven van Gods Liefde had Philippus ook een enorme trouw aan de Kerk. Zoals gezegd wilde hij niet iets nieuws beginnen, of zich afzetten tegen de Kerk, hij had geen drang tot kerkpolitiek of radicale hervormingen. De innerlijke weg tot een evangelisch leven waren voor hem belangrijk. Maar wel altijd binnen het kader van de Kerk door Christus gesticht. Hij hechtte veel waarde aan de kerkgeschiedenis en keek vooral veel naar het vroege christendom van de catacomben om daarvan te leren en mee door te gaan. Ook bij de tegenwerkingen bij zijn werk, als priester en biechtvader door de kerkelijke overheid werden door Philippus niet gezien als een straf, of een fout in het kerkelijke systeem, maar hij aanvaarde het in gehoorzame trouw, en overwon hiermee de angsten van zijn vervolgers als de angsten van zijn volgelingen. Gehoorzaamheid aan en binnen de Kerk stonden voor Philippus voorop. Hij zocht en vond het wezenlijk van stilte, gebed, meditatie binnen de traditie van de Kerk. Om de boodschap van het Evangelie uit te kunnen dragen moet je zelf eerst geëvangéliseerd zijn of worden. In het geval van Philippus vond zijn evangelisatie plaats in de stilte van het klooster van de Monte Cassino en de catacomben van Rome met als hoogtepunt de Pinksterervaring van het binnen dringen van de heilige Geest in zijn lichaam. Dat die Geest hem definitief in beweging zette zien we doordat hij vanaf die tijd steeds meer een openbaar in plaats van gesloten leven ging leiden. Maar altijd binnen de Traditie en de Kerk. Wie door verkondiging de Kerk wil opbouwen en vernieuwen kan niet met de Kerk breken. Er is een vanzelfsprekende liefde voor de Kerk nodig ook bij tegenwerking door andere mensen binnen die Kerk.

Philippus was niet origineel, Philippus was tegendraads gehoorzaam aan de Kerk, Philippus had een liefde voor alle mensen die naar hem toe kwamen zonder onderscheid te maken tussen hoog of laag. De Liefde van God was op meerdere manieren zichtbaar door Philippus' leven en persoon en in stilte, gebed en de sacramenten van de Kerk ontmoette hij God op een soms zelfs fysieke manier. Als laatste is er nog een kenmerk van Philippus' Neri welke niet vergeten mag worden en welke een zichtbare manier van evangelisatie in zich draagt, de caritas.

De verkondiging van het Evangelie, de doorleving van het Evangelie en het bestuderen van de werkingen van het evangelie (de woorden van de Kerk en de Traditie) maken het heel duidelijk dat daarnaast nog iets moet plaats vinden: het daadwerkelijk doen van het Evangelie, het moet begeleid worden door daadwerkelijke liefde.

Door eenzaam bij God te zijn, gaf Philippus beter zicht op de nood van de mensen, het gaf hem de kracht om in de benen te komen en er op af te gaan en te helpen waar nodig. De mensen om hem heen kwamen via Philippus vroeg of laat in aanraking met hospitalen waar Philippus werkte. Het spreken van de Liefde van God en het voorleven van de Liefde is alleen dan geloofwaardig wanneer het zich ook omzet in daadwerkelijke daden van liefde. In de uitzichtloze ellende plaatste Philippus verzorging en trouwe hulp. Hij liet de mensen ook in hun zwakheid en hulpbehoefte niet alleen. Bij mensen wier nood niet zozeer lichamelijk was, maar te maken had met eenzaamheid, bood Philippus de geborgenheid van een gemeenschap om die nood te verhelpen. Als tegenhanger van verveling en zonde bood hij een alternatief in het Oratorium en het wijzen van een weg naar heiligheid. De caritas,

het zichtbaar maken van het Evangelie, was misschien wel de meest belangrijke vertaling van dat innerlijk, dat zo standvastig was gegroeid naar Gods Liefde.

Als de post-moderne mens, de mens van de huidige tijd, dit voorbeeld van het leven van Philippus Neri tot levensvoorbeeld maakt, kan hij zijn eigen schroom en angsten overwinnen en beginnen met het oppakken van de boodschap en de plicht die in zijn christen-zijn opgesloten zit. Het beginnen met de evangelisatie van zijn eigen omgeving, niet door originele, vernieuwende projecten op te zetten, maar door authentiek en trouw aan de Kerk de innerlijke weg van heiligheid te bewandelen. De innerlijke weg zet in beweging om handreikingen te doen naar iedereen in nood in de eigen omgeving en het evangelie daar zichtbaar te maken in woord en in daad. Niet in expressief geschreeuw, grote spektakel projecten of aanpassingen aan de zogenaamde heersende cultuur, maar in de stilte van het gebed, het nabij zijn van andere mensen, trouw aan de Kerk en met alleen de Liefde Gods voor ogen. Philippus is daarin het voorbeeld. Tercic besluit zijn boek dan ook zo: "Het laatste en beslissende beeld dat in het geheugen van het hart blijft hangen, is dat van de man die verlangend zijn handen uit strekte naar zijn Heer en van harte kon uitroepen: 'Ecco, il mio amore- daar is mijn liefde'. Dat God God is, was voor hem voldoende en het was zijn hoogste vreugde dat deze God is zoals Hij is: liefde."²⁹

²⁹ Tercic, H., *Philippus Neri Liefde overwint angst*, Averbode 1995, pagina 208

Hoofdstuk 5 Philippus Neri apostel voor de 21ste eeuw?

In de bovenstaande hoofdstukken hebben we een lange weg afgelegd. We hebben gekeken naar de ontwikkeling van de heiligenverering en de heiligverklaring. Dit om een beeld te krijgen van wat voor soort heiligen er zijn binnen de Rooms Katholieke Kerk en om te bekijken waartoe die heiligen in de kerk dienen. Dat bleek toch vooral vanaf de elfde eeuw, in verschillende vormen welis waar, maar toch vooral een voorbeeld functie te zijn. Daarvoor was het martelaarschap en de bemiddelingsrol meer op de voorgrond. Heiligen moeten de mensen, die na hen komen tot voorbeeld en inspiratie zijn. Ze zijn een voorbeeld door hun leven in dienst van God en in de navolging van Christus. Er waren mensen die die navolging letterlijk tot in een marteldood doorzette, er waren mensen met hun bezitloosheid het Rijk Gods verkondigen, er zijn er die in de verkondiging getuigenis afleggen van het komende Koninkrijk, die in caritas de weg van God voordoen of in de missie. Al die verschillende manieren van leven in de navolging van Christus en Zijn Evangelische boodschap moeten in de heiligenlevens de mens die na hen komt tot voorbeeld zijn. Dat bleek toch steeds weer de functie van een heilige. Natuurlijk vergeten we niet dat er ook een bemiddelende en in de hemel mee biddende functie aan heiligen wordt toegekend. En dat er door dat mee bidden op voorspraak van een bepaalde heilige wonderen worden/werden ervaren mogen we niet buiten beschouwing laten. Maar zij zouden geen heilige status hebben verkregen, hetzij door acclamatie van het volk, hetzij door een proces in Rome, als zij niet op een of andere manier hadden uitgeblonken in hun eigen navolging van Christus.

Vervolgens hebben we de overstap gemaakt van de heiligen in het algemeen naar een heilige in het bijzonder, Philippus Neri. We hebben zijn leven bestudeerd in een biografische schets om te ontdekken welke aspecten hem een heiligverklaring hebben opgeleverd en waarom hij als voorbeeld voor anderen kan worden neergezet. In het leven van Philippus zijn we op een aantal wonderlijke gebeurtenissen gestuit die door hem zelf en zijn tijdgenoten op een bovennatuurlijke wijze zijn geduid. Het fysieke teken van een verwijde borstkas en een vergroot hart na een ervaring in de Romeinse catacombe die de Pinksterervaring van Philippus Neri is gaan heten, is daar een eerste voorbeeld van. Naast dit fysieke teken wordt er ook vaak aangegeven dat Philippus de gave van helderziendheid had en zelfs voorspellende gaven.

Even wonderlijk misschien, maar veel minder “bovennatuurlijk”, was het werk en de houding in het dagelijkse leven van Philippus, die als een voorbeeld werden gezien en hem voor de mensen heilig maakte. Zijn leven stond in dienst van God en zijn werk was gericht op de ander en de Ander. Dit uitte zich in zijn werk in de hospitalen en voor de pelgrims van de stad Rome. Dit uitte zich in zijn gesprekken met mensen op straat, in de biechtstoel en privé waaruit het Oratorium is ontstaan. En dit uitte zich in de stille kracht die van hem uit ging, die van de totale Liefde Gods, die door velen om hem werd beleefd en die in een langzaam maar gestaag proces een omslag in denken en handelen op gang heeft gebracht, die uiteindelijk als hervormend en vernieuwend is bestempeld.

In het derde en vierde hoofdstuk hebben we specifiek gekeken naar iemand die Philippus een voorbeeld maakt voor zijn eigen tijd. Frederick Faber geeft in 1850 een beeld van Philippus voor de mens in de Moderne Tijd en Hans Tercic geeft in 1995 zijn visie op Philippus met een aanbeveling voor de post-moderne tijd. De keuzes die beide auteurs

maken bij het benadrukken van aspecten van Philippus zijn opvallend en representeren daarmee hun eigen tijd en voorkeuren.

Zo zouden we door Faber de indruk kunnen krijgen in de vergelijking van Philippus Neri met Jezus Christus, dat we hier te maken hebben met een halfgod in plaats van met een mens. De goddelijke aspecten en getrokken parallellen zijn bijna dogmatisch en belerend. Alsof er niets meer aan te tornen valt. Tercic aan de andere kant haalt alle vergoddelijking van de persoon van Philippus af en zet hem neer als mens, terwijl hierdoor de “bovennatuurlijke” aspecten van Neri bijna bijzaken of rariteiten worden. Alsof ook de werking van de heilige Geest een hele kleine schakel wordt in het leven van Philippus Neri.

Waar Faber Philippus in een groter kader van goddelijke interventie plaats door hem de opvolger van Franciscus van Assisi te noemen en dat probeert aan te tonen, zo laat Tercic Philippus veel meer in zijn eigen tijd staan en haalt in een aantal hoofdpunten zaken aan die voor de huidige tijd tot voorbeeld zouden kunnen zijn.

Waar beide auteurs het helemaal met elkaar eens zijn, is dat zij allebei parallellen zien tussen hun tijd en de tijd van Philippus Neri. Zowel Faber als Tercic vinden dat hun tijd een moeilijke tijd is voor de Kerk en dat die tijd inspiratie van Philippus Neri nodig heeft. Ook zien zij beiden in hun eigen tijd een tendens die zich afkeert van de Kerk, die alleen gestopt kan worden door opnieuw te kijken naar de eigen wortels en door zich opnieuw te richten op Jezus Christus en voorbeelden van Zijn volgelingen. De tijd van Faber en de tijd van Tercic vraagt om een verandering en beiden zijn het er over eens, dat de weg van de innerlijke verandering, de weg van de geleidelijke verandering, de veranderende weg van Philippus Neri het antwoord is op de vragen van hun tijd. Toch vullen ze het antwoord wel beiden op een totaal verschillende manier in. Faber legt de nadruk op het gelijkvormig worden aan Christus en hiervan is Philippus dan het voorbeeld bij uitstek. Tercic geeft aan de mensen over hun angsten heen moeten stappen om hun plek in de wereld als christen weer in te kunnen nemen, angst- wegnemers en inspirators nodig heeft om een evangelisatie op gang te brengen. De persoon die daarbij zowel de angst weg kan nemen en doormiddel van zijn leven een inspirator kan zijn, is dan Philippus Neri.

Wel zijn beiden het er over eens dat hun tijd een aanpak vraagt die gericht is op de individuele mens en niet een aanpak van een strakke structuur, een pasklaar onveranderbaar model. Ook geven beiden aan dat het goed is voor de Kerk als zij zich kritisch blijft verhouden tot de tijd en cultuur waarin zij staat. Faber geeft aan dat het gezicht van de kerk mee moet veranderen, maar dat zij in wezen niet verandert. Tercic benoemt dat door aan te geven, dat de Kerk in een heilsdynamiek zit en zich alleen kan ontwikkelen door zich in een spanningsveld te bewegen met de huidige cultuur.

Deze stappen hebben inzicht gegeven waarin Philippus als voorbeeld werd gezien en wordt gezien als we er van uitgaan dat 2009 valt binnen de Post Moderne Tijd. Om ter afsluiting te bekijken waarin Philippus een voorbeeld voor de komende tijd zou kunnen zijn, zou enkele accentverschillen met Tercic opleveren en een grote herhaling van louter biografische gegevens tot gevolg hebben. Die weg wil ik dan ook niet bewandelen. Ook leg ik niet of nauwelijks een link naar de evangelisatie in tegenstelling tot Tercic. Ik richt mij meer op een (kleinschalige) kijk op de pastorale praktijk zoals ik die zie. In dit laatste deel van de scriptie wil ik dan ook een schets geven, enkele aanbevelingen doen met betrekking op kerkopbouw, waarbij Philippus Neri naar mijn mening een voorbeeld kan zijn. Tercic noemt het

evangelisatie, Feber noemt het gelijkvormig worden met Christus, ik zou het graag kleiner (in de geest van Philippus) willen neer zetten. Door de tijd te nemen voor het individu, binnen en buiten de Kerk en daaruit voortkomend het voorbeeld van het Oratorium als bindmiddel te nemen, denk ik enkele handreikingen te kunnen geven voor een bloeiende pastorale praktijk binnen de parochies en de gemeenschap waarin die parochie staat.

De twee peilers, *individu* en *gemeenschap*, zijn in mijn beleving hot items van deze tijd. Maar ik denk ook ten diepste de kracht van Philippus Neri en door dat te combineren kunnen we komen tot een opstap naar komende tijden. Door het benaderen van een individu kan die persoon zich meer aangesproken voelen om deel te gaan nemen aan een gelovige gemeenschap. Andersom, door een bepaalde manier van benaderen van gemeenschapsvorming kan er meer ruimte ontstaan voor het individu, of kan een individu zich beter thuis voelen in die gemeenschap.

Individu

Mensen zomaar als groep aanspreken is lastig, niet alleen omdat groepen mensen in deze tijd lastig te vinden zijn, maar vooral omdat mensen zich sterk bewust zijn van hun eigen ik. Dat 'eigen ik' maakt een keus om aan een activiteit, een beweging, een levensovertuiging of wat dan ook deel te nemen. Hoort een individu al tot een bepaalde groep dan is dit meestal niet, omdat het door de sociale context bepaald is, maar omdat die persoon voor zichzelf de keus heeft gemaakt in gezamenlijkheid een activiteit te ondernemen of om een idee, ideaal te onderschrijven van anderen, omdat hem dit zelf de juiste weg lijkt.

Veel in de samenleving is ingesteld op het individu: eenpersoons porties, voorverpakt voedsel bij de supermarkt, singlereizen naar iedere plek op aarde, cursussen om dat 'ik' nog beter te leren kennen en een carrière waar de kracht en de sterkte van een individu centraal staan. Ik ga hier geen cultuuranalyse geven, maar geef aan dat de mensen zichzelf als individu zien, die zelf een keus maken en ook als individu willen worden aangesproken. Ook, of misschien wel juist binnen de Kerk (in mijn spreken over de Kerk bedoel ik de Rooms Katholieke Kerk, wat niet inhoudt dat dit niet even goed voor andere kerken zou kunnen gelden, maar deze laat ik in deze scriptie buiten beschouwing).

Dit vraagt een bepaalde houding en een bepaald verstaan van die Kerk naar de mensen toe en dan uitdrukkelijk niet alleen naar de mensen die zichzelf om welke reden dan ook binnen die Kerk hebben geplaatst. De gerichtheid op het individu houdt ook naar mijn mening een bepaalde basishouding in van professionals en vrijwilligers binnen de Kerk. Die basishouding mag in mijn oordeel voor een groot deel gevormd zijn naar het voorbeeld van Philippus Neri. Philippus Neri, zoals we gezien hebben, maakte er een punt van om met iedere mens in contact te treden en met iedere mens afzonderlijk de weg te gaan van een langzame innerlijke bekering of omkering. Dat langzame proces gaat, conform met de menselijke aard, gepaard met vallen en opstaan en om een waar cliché te gebruiken. Niemand is perfect, maar je krijgt ook punten voor oprechte en volhardende pogingen. Als biechtvader, maar vooral als geestelijk leidsman, heeft Philippus met vele mensen mee gelopen in hun leven en in de zoektocht naar God.

Wat heel belangrijk is om in te zien is, dat het daar niet stopt. Zijn mensen eenmaal bij God uitgekomen, ieder op zijn eigen manier, dan begint het pas. Vanuit een persoonlijke relatie met God en vanuit een verdiepende relatie met God moet iets voort komen. Er ontstaat een passie. Een vuur wordt aangewakkerd om dit uit te dragen en dit voor te leven. Dit uitdragen

van God in het leven kan op verschillende manieren. In het helpen van andere mensen in sociale nood of in fysieke nood, in het politiek actief worden vanuit christelijke waarden en normen, in het zichtbaar worden in de plaatselijke gemeenschap.

Concreet houdt dit voor professionals en vrijwilligers in de Kerk in, dat zij in de eerste plaats werken aan hun eigen ervaring van God en hun relatie met God. Om anderen iets te kunnen laten zien, om iets uit te kunnen dragen, heb je zelf een stabiel en diep geloof en vertrouwen nodig en op de tweede plaats, iemand die jou, als professional of vrijwilliger begeleidt op jouw persoonlijke weg. Als derde vraagt dit heel praktisch een grote mate van beschikbaarheid en bereikbaarheid voor individuen die een beroep willen doen op een professional of vrijwilliger. Het kost tijd om met een enkel persoon gesprekken te voeren en met mensen een tijdje mee te lopen op de weg die zij gaan. Philippus geeft het voorbeeld, al dan niet overdreven door zijn biografen, van een totale beschikbaarheid. Hierin een haalbare weg vinden zou een basishouding moeten kunnen zijn.

Als vierde houding naast de beschikbaarheid en de inzet voor anderen, is het belangrijk om, ook als vertegenwoordiger van de Kerk geen belerende of veroordelende houding aan te nemen. De reden dat er zoveel mensen hulp en gesprek bij Philippus zochten in en buiten de biechtstoel was, dat zij zich gewaardeerd, op hun gemak, maar ook in hun waarde gelaten voelden. Op het moment dat iemand zich aangevallen voelt, door een oordeel, een mening of belering haakt iemand af. De basishouding die hier te leren is bij Philippus is die van de bereidheid tot luisteren, de bereidheid tot samen bidden om vergeving tot God en de ander alleen voor te leven hoe de Liefde van God kan werken in het eigen leven van de professionals of vrijwilliger zelf.

De vijfde basishouding, en misschien is die nog wel het meest lastige, is die van het verruimen van het blikveld tot de hele plaatselijke gemeenschap en niet allen die van de binnenkerkelijke. Ik zeg hier in navolging van Philippus, de plaatselijke gemeenschap in brede zin, maar toch een in eerste instantie geografisch beperkte gemeenschap. De Kerk staat, of moet staan, midden in een geheel waarin zij niet alleen is. Maar zij heeft wel de taak om er voor iedereen te zijn. Om het werkbaar te houden en om als persoon een gezicht te kunnen zijn van Christus en Zijn Kerk is het uit praktisch oogpunt goed om niet te groot in te zetten. Er is in de plaatselijke gemeenschap genoeg werk te doen en genoeg ruimte om voor te leven wat het inhoudt om te leven vanuit een Evangelische boodschap. En die boodschap beperkt zich uitdrukkelijk niet tot de mensen binnen de Kerk, maar is net zo aantrekkelijk voor de mensen daar buiten, zeker als ieder individu aangesproken wordt.

De zesde basishouding heeft te maken met het zoeken naar de eigen plek en de eigen capaciteiten van het individu. Wat Philippus als goed voorbeeld en als diepe overtuiging steeds voor ogen stond was, dat hij mensen niet in een richting probeerde te duwen die hij geschikt vond, maar samen met die persoon opzoek ging naar zijn of haar plek in de samenleving maar vooral in de Kerk. Niet het vullen van een seminarie of klooster is het doel, maar de persoon tot zijn recht laten komen op de plek waar hij toe geroepen is. God heeft iedere mens talenten gegeven, sympathieën en antipathieën, zwakke en sterke kanten. Die dingen horen bij een persoon, die hoeven niet te veranderen. Dit houdt niet in dat een mens zich niet moet ontwikkelen en moet leren om zo ten volle te worden de mens die God heeft bedoeld. Maar een mens hoeft niet zo maar zijn eigen persoonlijkheid te

veranderen of te ontkennen om in een voorbedacht beeld te passen. Een mens kan tot bloei komen op een plek die goed voor hem is, en dit kan voor de ene mens inhouden een weg als priester of religieus, voor een ander die van fulltime ouder zijn, een maatschappelijke of politieke carrière of een betaalde baan in loondienst zonder dat het iemand anders opvalt welk werk hij doet. De plek van iedere persoon is belangrijk, maar meer nog hoe hij daarin, in zijn eigen plek, zijn geloof in Christus voorleeft voor de mensen die daar om hem heen zijn.

Als zevende wil ik opmerken (en dit is een lastig, maar in mijn ogen wezenlijk kenmerk van een herder³⁰ binnen de Kerk) dat het belangrijk is dat professionals en vrijwilligers binnen de Kerk een bindende factor moeten zijn. Door een open houding naar iedereen, gevraagd en ongevraagd, door het voorleven van een verrijkende band met God en het Evangelie en een persoonlijk charisma levert deze bindende factor een bijdrage aan de opbouw van een gemeenschap. Als we kijken naar de mensen die zich aangetrokken voelden door het voorbeeld van Philippus Neri en met elkaar een gemeenschap vormden, dan bouwden zij een solide huis waarbinnen zij zelf en anderen tot hun recht konden komen.

Deze gedachten, die ik basishoudingen heb genoemd, zijn mijns inziens toepasbaar in alle vormen van pastoraat, zowel de basiszielzorg in de parochies als in alle vormen van categoriaal pastoraat. Zij werken openheid en betrokkenheid, versterken en bevorderen een kennismaking met en voorleving van het Gods Mysterie welke in Jezus aan de mensen is geopenbaard. Op deze wijze kan er op een bestendige manier gebouwd worden aan Gods Rijk en gemeenschap op aarde.

Gemeenschap

We hebben gezien in de biografie van Philippus dat hij, ondanks zichzelf, volgelingen kreeg en dat er uit die groep volgelingen een religieuze gemeenschap van priesters ontstond, maar ook een grote groep van mensen die zich aan elkaar verbonden voelde binnen de ontstane activiteit van het Oratorium. Hier wil ik niet kijken naar de priestergemeenschap maar naar die gemeenschap van mensen die dagelijks bij elkaar kwam om te bidden, te leren, te zingen om hun geloof te voeden en te verstreken. Van die groep mensen kunnen we ook weer een aantal basiselementen leren om gemeenschap te vormen verbonden door Christus. Hier gaat het mij niet om basishoudingen, omdat het nu niet van een persoon afhangt, maar van een groep individuen die op een bepaalde manier samen zijn. Daarom spreek ik hier van basiselementen die binnen een eigen kader van parochie of pastoraal veld bruikbaar zouden kunnen zijn.

Het eerste basiselement is het vormen van een gemeenschap. Wanneer mensen in hetzelfde kerkgebouw naar een viering komen, dan maakt dat die mensen nog niet zomaar tot een groep. Wanneer mensen zich inschrijven voor een lezing, dan maakt dat die mensen nog niet zo maar tot een groep, en betrokken op elkaar, laat staan dat ze samen zich inzetten voor de mensen buiten die groep. We hebben bij die moeilijke zevende basishouding uit de

³⁰ Met herder bedoel ik niet per definitie een gewijde bedienaar, een priester of diaken, maar iemand die zich volledig inzet om de geloofsgemeenschap te begeleiden en ondersteunen, dit kan een betaalde professional of een onbetaalde vrijwilliger zijn.

bovenstaande gedachten rond het individu gezien dat er rond een herder een groep mensen kan komen te staan, die de aantrekkingskracht van die herder voelen en erkennen. Zij hebben een gemeenschappelijke deler en kunnen onder begeleiding gemeenschappelijk activiteiten gaan ondernemen, geïnitieerd door die herder. Philippus begon met enkele mensen die in eerste instantie alleen hem als gemene deler hadden bij elkaar te komen. Dit bij elkaar komen werd ingevuld met activiteiten die door Philippus van belang werden geacht voor een geestelijke en spirituele vorming van de deelnemers. Dit stimuleerde het denken van ieder individu. Hieruit groeide een gemeenschap van mensen die nu niet alleen Philippus als gemene deler hadden, maar ook hun gezamenlijke leermomenten en hun gezamenlijk gebed en hun vereniging in Christus. Het vormen van gemeenschap op deze manier kost tijd en zal relatief kleinschalig zijn, maar kan door de langzame groei wel heel duurzaam zijn en stimulerend werken voor de rest van de parochie en daar buiten.

Het tweede basiselement is nauw verbonden met het eerste. Afgezien van de groep die natuurlijk ontstaat rondom een herder is het ontplooiën van activiteiten in de geest van Philippus Neri een goede start om gemeenschap te vormen en te bouwen. Hiermee bedoel ik Oratorium -achtig ingevulde regelmatig gehouden avonden of middagen waarbij iedereen welkom is en al naar gelang een actieve of passieve rol mag hebben. Bij de bijeenkomsten van Philippus was iedereen welkom om mee te bidden en te leren. De mensen werden ook aangespoord om hun mening te geven over de gelezen teksten uit de heiligenlevens en de Schrift. Dit model zou ook goed toepasbaar zijn in hedendaagse parochies. Mensen uitnodigen om met elkaar in gesprek te gaan over Schrift en Traditie, samen te zingen, een preek of overweging te beluisteren en in een informele sfeer met elkaar napraten. Dit alles vormt gemeenschap en betrokkenheid op elkaar.

Een derde basiselement gaat uit van een (kleine) gemeenschap. Die gemeenschap maakt zich de basiskennmerken van omgaan met het individu eigen en draagt die uit. Zo is het belangrijk dat ook een gemeenschap in staat is om nieuwe mensen te ontmoeten, op te nemen en in hun eigenheid binnen die gemeenschap tot zijn recht te laten komen. Er is ondanks de grote nadruk op het eigen ik, het eigen keuzes maken, de eigen autonomie en authenticiteit toch behoefte om bij een groep te horen. Hoe tegenstrijdig dit ook klinkt. De warme deken van een gemeenschap waar mensen welkom zijn en tot hun recht kunnen komen is voor veel mensen een doel van een zoektocht. In een gemeenschap van christenen en in het Huis van de Heer is plaats voor velen. Wie aanklopt of gevonden wordt mag niet buiten blijven, die hoort er bij en heeft een eigen plek.

Het vierde basiselement is dat een gelovige gemeenschap ook een zichtbare plaats in de culturele en maatschappelijke gemeenschap moet krijgen. Om die plek en die zichtbaarheid te verkrijgen en een dienst aan de samenleving te leveren moet die gemeenschap in de benen komen en niet alleen op zichzelf gericht zijn. Door het inzetten van talent uit de geloofsgemeenschap kan er gebouwd worden aan diensten voor de hele plaatselijke gemeenschap. Zo vond Philippus Neri dat iedereen de zorg voor zieken en verzwakte pelgrims op zich kon nemen. En niet alleen omdat Philippus een volgeling mee nam naar een hospitaal, maar ook in een verenigd verband van mensen die allemaal vanuit hun geloof, hun evangelische opdracht de zorg voor een ander op zich wilde nemen. Het oprichten van een broederschap was een daad van Philippus. Nu hoeft niet iedere parochie een broederschap

op te richten met als doel de maaltijden in het plaatselijke verzorgingshuis dagelijks te verzorgen. Wel kunnen parochies en plaatselijke geloofsgemeenschappen in hun eigen omgeving werken op het sociale vlak. Dit vergroot de betrokkenheid op elkaar, op de plaatselijke gemeenschap en maakt Christus zichtbaar in die plaatselijke gemeenschap.

Als vijfde en laatste basiselement noem ik de band van de plaatselijke geloofsgemeenschap met de wereldkerk en de traditie. Hiermee sta ik helemaal in een overtuiging die ik van harte deel met Philippus Neri. Een gemeenschap rond een herder en een gemeenschap die samenkomt rond Schrift en Traditie moet zijn wezenlijk band met de Kerk en Christus verdiepen door middel van de Sacramenten. De beleving van sacramenten en de viering van de sacramenten versterkt een gemeenschap. Hiermee bedoel ik meer dan het af en toe bijwonen van een Eucharistieviering. Het beleven van met name het sacrament van de Eucharistie, het Vormsel en de Biecht zie ik als een wezenlijk versterking van de band met God. Het versterken van de band met Christus en Zijn Kerk door de sacramenten is een natuurlijk stap, maar vooral een blijvende bron van inspiratie en vereniging met God. Ik wil hier niet mee zeggen dat er een soort sacramenten consumeren moet worden beoefend. Wat ik duidelijk wil maken is, dat er een grondige bestudering en doordenking van de sacramenten moet plaats hebben, zodat er in de beleving en de rijkdom er van gegroeid kan worden. Het vieren van de sacramenten in een gemeenschap versterkt niet alleen de persoonlijke band van een gelovige met God of van de geloofsgemeenschap met God, maar ook de band van de plaatselijke geloofsgemeenschap met de gehele wereld Kerk. Want ook al heb ik aangegeven dat het geografische gebied misschien niet al te groot moet zijn, het mag geen geïsoleerd eilandje worden die haar band met de Universele Kerk verliest.

Al deze basishoudingen en basiselementen zijn direct terug te voeren op het leven en werken van Philippus Neri of op de “geest” van Philippus. Het zijn niet meer, maar zeker ook niet minder dan handreikingen om in het gelovige spoor van Philippus een vernieuwende, maar zeker niet nieuwe weg in te slaan. Zoals Philippus nergens een pasklaar model voor heeft ontworpen, noch voor zijn Oratorium, noch voor het voortzetten van zijn werk, noch het stichten van nieuwe Oratoria, zo kan ik in die geest ook geen onfeilbaar en pasklaar tovermiddel aanreiken om plaatselijke geloofsgemeenschappen te bouwen, te versterken of te (re)vitaliseren. Wel heb ik geprobeerd om met deze basishoudingen en elementen lijnen te schetsen waarlangs zoekend gewandeld kan worden om binnen en aan de Kerk van Christus te bouwen. Om uit te dragen wie die kerk van Christus is en om het grootste goed van het Evangelie, de Liefde van God door Jezus Christus zichtbaar te maken en toegankelijk voor iedereen. Want de opdracht van de Kerk en de gelovigen is in de 21ste eeuw nog zeker niet voorbij! Philippus Neri kan een voorbeeld zijn en een inspiratie zijn om die opdracht met beide handen aan te pakken.

Tenslotte

Vele wegen leiden naar Rome en vele wegen leiden naar God. Voor mij is er een weg geweest die naar Rome liep toen ik zestien jaar oud was, daar ontmoette ik een vertegenwoordiger van Philippus Neri, een Oratoriaan, hij leerde mij eerst Philippus kennen en Philippus leerde mij een visie op de Kerk kennen, die ik niet had verwacht. Philippus leerde mij dat iedereen het recht heeft om in alle eigenheid een plek binnen die Kerk te hebben en dat het er niet toe doet of die plek precies voldoet aan een opgelegd beeld of

niet. Wat er wel toe doet is of de plek binnen de Kerk ook die plek is die God voor mij heeft bedoeld, of het de plek is waar ik tot volle bloei kan komen. Philippus leidde mij met vallen en opstaan naar mijn plek in de Kerk en dichtert tot God. Een ontmoeting die je niet meer loslaat kan vormend zijn, een proces ingang zetten met blijvende verandering tot gevolg. De weg die mij naar Rome leidde, leidde mij door je jaren heen via Philippus Neri naar de Kerk maar vooral naar God.

Literatuurlijst

Akker van den, N., en Nissen, P., *Wegen en dwarswegen, tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen*, Amsterdam 1999

Bertram, J., *Philip Neri The Light of Holy Joy*, CTS Great Saint Series, London 2002

Broeke C.O. van den, F., redactie, *Filippus Neri Profetische boodschap voor deze tijd*, Strasbourg 1995

Bunson, M., *The Pope encyclopedia, An A to Z of the Holy See*, New York 1995

Burke, P., "Hoe wordt men een heilige van de contrareformatie?" , Uit: idem, *Stadscultuur in Italië tussen renaissance en barok*, Amsterdam 1988, pagina 68-84

Faber, F.W., editor, *If God be with us: The maxims of St. Philip Neri*, Eastbourn, 2004 reprint

Faber, F.W., *The Spirit and Genius of St. Philip Neri Founder of the Oratory*, London 1850

Filippus Neri Het lied van een vrij hart, vertaling: F. van den Broeke C.O., Paris 1995

Goosen, L., *Van Afra tot de Zevenlappers, Heiligen uit Oost en West: hun leven, de legendevorming, de verering en hun aanwezigheid in de kunsten*, een Lexicon, Amsterdam 2008

Grijs de, F.J.A., "Heiligen wat zijn dat eigenlijk?" Uit: R. Stuip, C. Vellekoop, Utrechtse bijdragen tot de mediëvistiek deel II, *Andere structuren andere heiligen*, Utrecht 1982, pagina 13-32

Lindeijer S.J., M., *Xaverius*, Amsterdam 2003

Po-Chia Hsia, R., "Counter-Reformation saints", Uit: idem, *The World of Catholic Renewal 1540-1770 new approaches to European history*, Cambridge 1998, pagina 122-137

Tercic, H., *Philippus Neri Liefde overwint angst*, Averbode 1995

Türks, P., *Philip Neri The Fire of Joy*, Edinburgh 1995

Websites

<http://www.chiesanuova.net>

Officiële website van de Chiesa Nuova

www.rkdocumenten.nl

Website van Stichting Interkerk welke tot doel heeft officiële en andere teksten van uit het Vaticaan in het Nederlands voor een breed publiek toegankelijk te maken.

